

VERANTWOORDING

Dit is een partiële lijst van persoonlijke, schriftelijke en elektronische bronnen. De nadruk ligt daarbij op de bronnen die gebruikt werden voor dit boek, maar ik heb ook andere vermeld, die naar ik denk vooral nuttig zijn voor studenten, of gemakkelijk te raadplegen op internet.

Ik heb tientallen mensen geïnterviewd, speciaal voor dit boek, en ik zeg ze allen dank. De meesten worden genoemd in de tekst of in de noten bij de afzonderlijke hoofdstukken. Maar sommige demografen en andere deskundigen hebben een diepere invloed gehad op dit boek en mijn ideeën in het algemeen. Dat zijn onder andere: Joseph Chamie, Tim Dyson, Matthew Connelly, Joel Cohen, Betsy Hartmann, Gordon Conway, wijlen Julian Simon, Theodore Roszak, Lester Brown, David Satterthwaite, Michael Mortimore, Camilla Toulmin, Jim Lovelock, Jesse Ausubel, Misha Glenny, Vaclav Smil, Nicholas Eberstadt, Jack Caldwell, Peter McDonald, Zhongwei Zhao, John MacInnes, Lant Pritchett, Paul Ehrlich, Gavin Jones en Wolfgang Lutz. Hen in het bijzonder zeg ik dank.

Ook moet ik dank zeggen aan de redactie van de *New Scientist*, aan Yale 360, aan *HelpAge International*, aan het Wereld Natuur Fonds, aan de *Ohio State University*, aan het *International Institute for Applied Systems Analysis (IIASA)*, aan *The Guardian*, aan *New York University*, aan *The British Council* in India en aan de *Davos International Connection* in Australia voor (of ze het nu wisten of niet) de financiering van trips of de opdrachten voor het schrijven van artikelen die mede de research voor dit boek mogelijk hebben gemaakt. Niemand van hen is natuurlijk in enige zin verantwoordelijk voor de inhoud.

Daar waar de gepubliceerde bronnen op internet beschikbaar zijn heb ik gewoonlijk een link geplaatst. Daarnaast zijn ook krantenartikelen waarnaar verwezen wordt in te zien op gratis websites, zoals die van *The Guardian* en *The Observer* (www.guardian.co.uk), *The New York Times* (www.nytimes.com/pages/world/index.html?todayheadline) en de BBC (news.bbc.co.uk/1/hi/world/default.stm).

Lezers die nadere verwijzingen willen die hieronder niet staan vermeld kunnen contact met mij opnemen: pearcefred@hotmail.com.

Enkele gebruikte afkortingen zijn:

PDR	Population and Development Review
UP	University Press
IUSSP	International Union for the Scientific Study of Population
UNPD	United Nations' Population Division
IIED	International Institute for Environment and Development
IPPF	International Planned Parenthood Foundation
IIASA	International Institute for Applied Systems Analysis

Hoofdstuk 1: Een duister en formidabel genie

De enige behoorlijke biografie van Malthus is *Population Malthus* van Patricia James (Routledge Kegan Paul, Londen 1979). Ik heb er druk gebruik van gemaakt, tegelijk met de verschillende versies van zijn *Essay on the Principle of Population*, voor het eerst in 1798 gepubliceerd. Ik wil hier ook verwijzen naar een essay van Malthus uit 1830, getiteld *A summary view of the principle of population*, dat ik vond in *Three Essays on Population* (Mentor, New York 1960). Onder de bronnen die ik op internet raadpleegde was een recensie van John Avery op de website van de Deense Vredesacademie (*Danske Fredsakademiet*) (www.fredsakademiet.dk/library/avery/malthus.htm) plus een praktische korte biografie op homepages.caverock.net.nz/~kh/bobperson.html

Britse parlementaire debatten over de Armenwet zijn te vinden op de website van *Hansard* (de Handelingen van het Britse parlement), bijvoorbeeld op hansard.millbanksystems.com/lords/1838/mar/20/new-poor-law. Over Marx, lees *Marx and Engels on the Population Bomb*, onder redactie van Ronald Meek (Ramparts Press, Berkeley 1971). Ik heb ook mijn voordeel gedaan met een aantal marxistische analyses in het boek van Eric Ross, *The Malthus Factor* (Zed Books, Londen 1998) en een bijgewerkte online versie van dit boek, uitgegeven door The Corner House: www.thecornerhouse.org.uk/pdf/briefing/20malth.pdf.

De gegevens over de geschiedenis van anticonceptiemiddelen komen uit *Montaillou* van Emmanuel Le Roy Ladurie (Scolar Press, Londen 1978), *More: Population, nature and what women want* van Robert Engelman (Island Press, Washington DC 2008), een artikel van Etienne van de Walle en Virginie de Lucaïn, 'Birth prevention in the American and French fertility transitions', in: *PDR*, september 2006, 'History of Contraception' door Malcolm Potts en Martha Campbell, in: *Gynecology and Obstetrics*, vol 6, 2002, en 'Towards a better understanding of past fertility regimes: the ideas and practice of controlling family size in Chinese history' door Zhongwei Zhao (*Continuity and Change*, vol. 21, p. 9, 2006).

John Reader schreef over vondelingenhospitaals in zijn boek *Cities* (Vintage, Londen 2004). Het voornaamste geschrift van Francis Place was *Illustrations and Proofs of the Principle of Population*, laatste uitgave: Allen & Unwin, Londen 1930. Zijn geschiedenis wordt ook verteld door James in *Population Malthus* (id.), door E.P. Thompson in *The Making of the English Working Class* (Victor Gollancz, Londen 1980), waarin ook details staan over Malthus, en door John Caldwell ('The delayed western fertility decline', *PDR*, september 1999), waarin ook Comstock ter sprake komt. Andere waardevolle teksten over die tijd zijn *The Demography of Victorian England and Wales* van Robert Woods (Cambridge UP, 2000) en *Victorian Cities* van Asa Briggs (Penguin, Londen 1968)

Hoofdstuk2: De weg naar Skibbereen

Mijn belangrijkste bron hier was *The Great Hunger: Ireland 1845-1849* door Cecil Woodham-Smith (Hamish Hamilton, Londen 1962), nog steeds de beste studie over de misdaad. Eveneens waardevol waren het boek *The Great Calamity* van Christine Kinealy (Gill & Macmillan, Dublin 2006) en het werk van Cormac O'Grada in zijn boek *Black '47 and Beyond* (Princeton UP 2000) en op internet (bijvoorbeeld irsriver.ucd.ie/dspace/bitstream/10197/418/3/ogradac_article_pub_079.pdf). Ik heb ook *The Malthus Factor* van Eric Ross geraadpleegd (Zed Books, Londen 1998) en het essay uit 1996 van John

Newsinger, 'The great Irish famine: a crime of free market economics' (findarticles.com/p/articles/mi_m1132/is_n11_v47/ai_18205165/?tag=content;col1)

De Ierse onderwijzer uit Croom in county Limerick wordt geciteerd in *Famine Echoes* van Cathal Poirteir (Gill & MacMilland, Dublin 1995). Ik heb berichten uit krantenarchieven opgediept, zoals dat van de *Cork Examiner* (adminstaff.vassar.edu/sttaylor/FAMINE/Examiner/Archives/) plus de website van Skibbereen zelf (www.skibbereen.ie/famine.php). Andere contemporaine bronnen die ik heb geraadpleegd zijn onder meer 'On the Causes of Distress at Skull and Skibbereen' van W. Neilson Hancock (www.tara.tcd.ie/bitstream/2262/7761/1/jssisiVolIII_10.pdf), het verhaal van James Mahoney op www.eyewitnesstohistory.com/irishfamine.htm, en 'Narrative of a Journey from Oxford to Skibbereen' van John Henry Parker (adminstaff.vassar.edu/sttaylor/FAMINE/Journey/Frontispiece.html). Ook keerde ik terug naar het boek van Patricia James, *Population Malthus* (Routledge Kegan Paul, Londen 1979), en naar Mike Davis, *Late Victorian Holocausts* (Verso, Londen 2001), dat goed voelbaar maakt hoe het Britse Rijk doortrokken was van het malthusiaanse denken.

Hoofdstuk 3: Red de blanke

De vroege geschiedenis van de eugenetica wordt behandeld in *A Life of Sir Francis Galton* van Nicholas Wright Gillham (Oxford UP, 2001). De relatie met zijn neef Charles Darwin wordt besproken in *Darwin* van Adrian Desmond en James Moore (Penguin, Londen 1992). Het Galton Institute verschaft bruikbaar materiaal, waaronder een portret van Julian Huxley (www.galtoninstitute.org.uk/Newsletters/GINL9912/julian_huxley.htm).

Sidney Webb wordt geciteerd in *The Task of Social Hygiene* van Havelock Ellis (Constable, Londen 1912). Een proeve van de geschriften van Karl Pearson is te vinden op www.fordham.edu/halsall/mod/1900pearsonl.html. De ideeën van Churchill en anderen staan in G. Searle, *Eugenics and Politics in Britain 1900-1914* (Noordhoff, Leiden 1976), en die van anderen in 'Eugenics and politics in Britain in the 1930s' (*Annals of Science*, 1979). De rol van Blacker en andere anekdotes zijn te vinden in *Fatal Misconception* van Matthew Connelly (Belknap, Cambridge, Mass. 2008). Verschuer wordt besproken in de *British Medical Journal* van 1998 (vol. 316, p. 1386).

John en Pat Caldwell gingen de invloed na van de eugenetica op demografen in *Limiting Population Growth* (Frances Pinter, Londen 1986). Overvloedig materiaal over Margaret Sanger is te vinden op de website van het Margaret Sanger Project (www.nyu.edu/projects/sanger/aboutmssp/index.html). De meer duistere kant komt naar voren in feministische en anti-racistische teksten zoals www.cwfa.org/articleidisplay.asp?id=1466&department=CWA&categoryid=life. Lees het treurige verhaal over Ota Benga op www.concentric.net/~pvh/otabenga.html.

Hoofdstuk 4: Een ornitholoog aan het woord

De Europese demografie aan het begin van de twintigste eeuw wordt besproken door Massimo Livi-Bacci in 'Demographic shocks: the view from history' (www.bos.frb.org/economic/conf/conf46/conf46c2.pdf). Zie ook John Caldwell, 'The western fertility decline', in: *Journal of Population Research* (vol. 23, p. 225, 2006), en 'Paths to lower fertility' in de *British Medical Journal*, 9 oktober 1999.

De ontwikkeling van de bevolkingstheorie in het midden van de eeuw wordt behandeld door John en Pat Caldwell in *Limiting Population Growth* (Francis Pinter, Londen 1996). Sir George Handley Knibbs deed zijn voorspellingen in *The Shadow of the World's Future* (opnieuw uitgegeven door Arno Press, New York 1976). De toespraak bij het aanvaarden van de Nobelprijs door Theodore Schulz in 1979 staat op ca.geocities.com/econ_0909meet/schultz-lecture.html.

Our Plundered Planet van Fairfield Osborn verscheen in 1948 (Faber & Faber, Londen). Maar het grootste deel van dit hoofdstuk gaat over de inhoud van *Road to Survival*, het boek van William Vogt dat in 1948 in de Verenigde Staten verscheen en in 1949 in Groot-Brittannië (Victor Gollancz, Londen). (Ned.: *De laatste kans der mensheid*, Van Ditmar, Amsterdam 1950.)

Hoofdstuk 5: De anticonceptiebrigade

'De Japanse Margaret Sanger', ofwel Ishimoto Shizue, en haar tijd worden beschreven in *Women's History Review*, vol 6, p. 337, 1997, en de Japanse pionier op het gebied van de gezinsplanning in *Populi*, vol 15, p. 55, 1988.

Een groot deel van de documentatie waarop de hoofdstuk is gebaseerd is afkomstig van een minutieus archiefonderzoek dat de historicus Matthew Connelly verrichtte voor zijn controversiële boek *Fatal Misconception* (Belknap, Cambridge, Mass. 2008). Zijn conclusies zijn niet altijd de mijne, maar zijn research is onberispelijk. De Cawdwells bekrachtigen veel van wat hij zegt in *Limiting Population Growth* (Francis Pinter, Londen 1986) en elders. Zie ook Paul Ehrlich, 'Demography and policy: a view from outside the discipline' (PDR, maart 2008).

Andere nuttige bronnen waren de website van de *Population Council* (www.populationcouncil.org) en historisch materiaal geleverd door Pathfinder International (voorheen het Pathfinder Fund), opgezet door Clarence Gamble (www.pathfind.org/site/PageServer?pagename>About_History). Zie ook het essay van Amartya Sen, 'Population: delusion and reality' (*New York Review of Books*, 22 september 1994).

Ansley Coale en Edgar Hoover zetten hun argumenten betreffende het aandrijven van de demografische transitie uiteen in *Population Growth and Economic Development in Low-Income Countries* (Oxford UP, 1959). De alarmkreet van Robert McNamara, waarbij hij ontwikkelingshulp koppelde aan bevolkingscontrole, verscheen in *One Hundred Countries; Two Billion People* (Praeger, Londen 1973).

Hoofdstuk 6: Drie wijze mannen

Het oorspronkelijke artikel van Paul Ehrlich over *The Population Bomb* verscheen in de *New Scientist* van 14 december 1967, en het werd in 1968 als boek uitgegeven (Ballantine Books, New York; Ned.: *De bevolkingsexplosie*, Elsevier, Amsterdam 1971). Andere bronnen over zijn werk waren het artikel van John Tierney in *The New York Times* van 2 december 1990, 'Betting on the Planet'. Ehrlichs latere boeken, met name *The Population Explosion* dat hij samen met zijn vrouw Anne Ehrlich schreef (Arrow, Londen 1990) en een aantal interviews die hij in de loop der jaren gaf.

Caldwell maakte zijn sceptische opmerkingen over de retoriek van Ehrlich en het grenzen-aan-de-groei-model in een artikel getiteld 'Man and his Futures', in *Search*, het

tijdschrift van de Australian and New Zealand Association for the Advancement of Science (februari-maart 1985). Harriet Presser vertelde over het idee van een vergunning voor het krijgen van kinderen tijdens een bijeenkomst die ik bijwoonde van de IUSSP in Barcelona, juli 2008 (www.iussp.org/Activities/low2/reportbarcelona08.pdf)

Het essay van Garrett Hardin, 'Lifeboat ethics', verscheen in *Psychology Today* van September 1974. Zijn geschriften zijn grotendeels te vinden op de website van de Garret Hardin Society (www.garretthardinsociety.org) en op de website Stalking the Wild Taboo (www.lrainc.com/swtaboo/). Het artikel 'Tragedy of the Commons' verscheen in *Science* (vol. 162, p. 1243, 1968).

Limits to Growth verscheen in 1972 onder het imprint Universe Books, New York (Ned.: *Rapport van de Club van Rome: de grenzen aan de Groei*, Aula 1972). *Science* schreef over de publicatie in vol. 175, p. 1088, 1972. De analyse van *The New Internationalist* stond in het artikel 'The Shape of Things to Come?' (maart 1972).

Hoofdstuk 7: Zes dollar per knip

Fatal Misconception van Matthew Connelly (Belknap, Cambridge, Mass. 2008) is een belangrijke bron voor het verhaal over India. Hij vatte zijn gedachten samen in een artikel in PDR, 'Population Control in India: Prologue to the Emergency Period' (december 2006). Een andere schat aan demografische informatie is *Twenty-First Century India*, onder redactie van Tim Dyson e.a. (Oxford UP, New Delhi 2004). Rapportages over de 'massale experimentele vasectomiekampen' in Kerala verschenen in het tijdschrift van de Population Council, *Studies in Family Planning* (augustus 1972, p. 177).

Caldwell tekende zijn herinneringen aan de Indiase noodtoestand op in het artikel 'A polemic against control' in *Science* (2008, vol. 321, p. 1043). De verhalen over de hongersnood in het victoriaanse tijdperk komen uit *Late Victorian Holocausts* van Mike Davis (Verso, Londen 2001). De voedselsituatie van India in het midden van die eeuw is uit de doeken gedaan door Lester Brown in *Seeds of Change* (Praeger, New York 1970).

Hoofdstuk 8: De groene revolutie

De eerste twee alinea's van dit hoofdstuk zijn een reportage van mijn bezoek aan India in 2004. Een goede inleiding tot de groene revolutie en wat er vervolgens gedaan moet worden is het boek van Gordon Conway, *The Doubly Green Revolution* (Penguin, Londen 1997). John McNeill schreef over de politieke achtergrond daarvan in zijn magistrale milieugeschiedenis van de twintigste eeuw, *Something New Under the Sun* (Allen Lane, Londen 2000). *The Malthus Factor* van Ross (Zed Books, Londen 1998) levert een geïnspireerde politieke aanval op de revolutie. Meer over de geschiedenis is te lezen op de websites van de verschillende researchcentra van de groene revolutie, waaronder het IRRI op www.irri.org, www.cimmyt.org en het CIMMYT op www.cimmyt.org, en allebei op www.cgiar.org

Twee belangrijke boeken van Julian Simon zijn *The Ultimate Resource* (Princeton UP, 1981) en *The Resourceful Earth* (samen met Herman Kahn, Basil Blackwell, Oxford 1984). Mijn artikel over zijn denkbeelden verscheen in de *New Scientist* onder de titel 'In defence of population growth', op 9 augustus 1984, drie dagen nadat zijn opiniestuk 'The myth of over-population' in de *Wall Street Journal* verscheen.

Zijn weddenschap met Paul Ehrlich staat beschreven in een artikel getiteld 'Betting on the Planet' van John Tierney, dat verscheen in *The New York Times*, op 2 december 1990. *The Conditions of Agricultural Growth* van Ester Boserup werd in 1965 gepubliceerd door Allen & Unwin, Londen. Dertig jaar later schreef ze een boek over de betekenis van het werk (*My Professional Life and Publications 1929–1998*, Tusculanum Press, Kopenhagen 1999).

Hoofdstuk 9: Eén kind

Het verhaal van Mao en Ma wordt verteld in *Mao's War Against Nature* van Judith Shapiro (Cambridge UP, 2001). James Lee en Wang Feng analyseren de niet-malthusiaanse demografie van het China vóór Mao in hun artikel 'Malthusian models and Chinese realities' (PDR, maart 1999). Vaclav Smil publiceerde zijn artikel 'China's great famine: 40 years later' in de *British Medical Journal* van 18 december 1999.

De dwangmatige bevolkingspolitiek van China is nauwgezet gevolgd door journalisten als Jasper Becker (bijvoorbeeld 'Chairman Mao's bleak bequest' in *The Guardian* van 23 februari 1990) en Liu Yin ('China's wanted children' in *The Independent* van 11 september 1991). En recentelijker door Sing Pao in de *Oriental Daily* (www.zona-europa.com/20070521_2.htm) en Tania Branigan in 'Days of the one-child rule could be numbered', *The Guardian*, 29 februari 2008, en 'Chinese babies seized for sale to overseas families', *The Guardian*, 4 juli 2009.

Matthew Connelly onthulde in *Fatal Misconception* (Belknap, Cambridge, Mass. 2008) de tweeslachtige stellingname van de IPPF inzake China. Ik citeerde Salas en Caldwell vanuit Mexico-Stad in 'UN defends tactics for population control', *New Scientist*, 9 augustus 1984. 'The population of China' van Nathan Keyfitz verscheen in *Scientific American* van February 1984. De verklaring van Linda Chalker uit 1995 in het Britse parlement is te lezen op hansard.millbanksystems.com/written_answers/1995/oct/30/unfpa-population-award-to-dr-qian.

De meeste commentaren van Zhongwei Zhao, plus recente demografische gegevens komen uit een interview dat ik met hem had in 2008. Ik heb ook gebruikgemaakt van zijn artikel in PDR, 'Re-examining China's fertility puzzle' (juni 2006), van 'Long-term mortality patterns in Chinese history' (*Population Studies* 1997, vol. 51, p. 117) en het boek dat hij samen met Fei Guo schreef, *Transition and Challenge: China's Population at the Beginning of the 21st Century* (Oxford UP, 2007). Zie ook het commentaar van Xizhe Peng uit 2004, 'Is It Time to Change China's Population Policy?' (muse.jhu.edu/journals/china/v002/2.1peng.pdf).

Betsy Hartmann schreef over de ommezwaai van Bangladesh met betrekking tot anticonceptie in *A Quiet Violence* (samen met James Boyce, Zed Press, Londen 1983) en *Reproductive Rights and Wrongs* (South End Press, Boston 1995).

Hoofdstuk 10: Kleine stadjes in Duitsland

Het materiaal over Hoyerswerda en omgeving werd vergaard tijdens een bezoek aan de stad in 2008, onder leiding van de antropoloog Felix Ringel. Ik had ook een interview met Mathias Siefhoff, een geograaf van de Technische Universiteit Dresden, en zijn collega's Peter Wirth en Joachim Ragnitz. Ik raadpleegde de website van de stad

(www.hoyerswerda.de/city_info/webaccessibility/index.cfm?waid=34), alsmede www.lanu.de/media/files/Akademie/PDF/Gewaessertage/skora_stefan.pdf en www.statistik.sachsen.de.

Reiner Klingholz van het *Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung* (www.berlin-institut.org/about-us.html) verschaftte gegevens, waaronder het rapport van het instituut, *The Demographic State of the Nation: how sustainable are Germany's regions?* en *Male Emergency*. Ik raadpleegde het verslag van het 'International symposium on coping with city shrinkage and demographic change', dat in 2006 in Dresden werd gehouden (zie www.schader-stiftung.de). Het artikel van Chesnais over het vruchtbaarheidscijfer onder het vervangingsniveau in Europa verscheen in *Review of Population and Social Policy*, p. 83, 1998.

Sommige van de berichten over de sociale omstandigheden in Oost-Duitsland komen uit kranten, met name uit *The New York Times* ('A wave of attacks on foreigners stirs shock in Germany', 1 oktober 1991; 'As East Germany Rusts, Young workers leave', 25 december 2002; 'Last Out, Please turn out the lights', 28 mei 2004; 'In Eastern Germany, an exodus of young women', 8 november 2007); uit *The Guardian* ('Exodus from east leaves land of broken promises', 15 november 2006, 'Slow death of a small Germany town', 27 januari 2008); uit *Deutsche Welle* ('No brakes on Germany's population freefall', 17 augustus 2006); en uit *Der Spiegel* ('Racist manhunt in small-town Germany', 21 augustus 2007; 'Wolves solidify paw-hold in Germany', 26 oktober 2007).

Hoofdstuk 11: Winter in Europa

Een van de eerste demografische noodkreten werd geuit in het artikel 'Europe's baby bust' in *Newsweek* van 15 december 1986, en in een resolutie van het Europese Parlement (resolutie C127/78) op 12 april 1984.

De belangrijkste bronnen voor dit hoofdstuk waren de papers en de discussies op het International Seminar on Fertility and Public Policies in Low Fertility Countries, gehouden in Barcelona, van 7-9 juli 2008 onder auspiciën van de IUSSP (www.iussp.org/Activities/low2/reportbarcelona08.pdf). Ook belangrijk waren 'Lowest-low fertility in Europe' door Hans-Peter Kohler e.a. (www.ssc.upenn.edu/~hpkohler/papers/Low-fertility-in-Europe-final.pdf) en Harriet Presser e.a., 'Demographic change and response: social context and the practice of birth control in six countries' (*Journal of Population Research*, vol. 23, p. 135, 2006).

Ik heb ook gebruikgemaakt van een briefwisseling met Massimo Livi Bacci (auteur van *A Concise History of World Population*, Wiley, Chichester, UK 2006) en Maria-Letizia Tanturri van de Universiteit van Florence (tezamen met haar artikel 'Childless or child-free?' in *PDR*, maart 2008). Wolfgang Lutz schreef 'The low-fertility trap hypothesis' (*Vienna Yearbook of Population Research* 2006, p. 167) en 'Europe's population at a turning point' (*Science*, vol. 299, 28 maart 2003). Ik las 'When mothers work and fathers care' door Gosta Esping-Andersen (www.recercat.net/bitstream/2072/2036/1/DEMO-SOC5.pdf) en 'Low fertility and the state' van Peter McDonald (paa2005.princeton.edu/download.aspx?submissionId=50133).

Er staan verhelderende discussies op de website *demography.matters.blog* (demographymatters.blogspot.com), bijvoorbeeld de post van april 2008 van Edward Hugh over 'Familiarism in Italy' (demographymatters.blogspot.com/search?q=familiarism).

Andere bronnen over Italië zijn onder meer Gianpiero Dalla Zuanna e.a., 'Low fertility and limited diffusion of modern contraception in Italy' (*Journal of Population Research*, vol. 22, p. 21, 2005) en Alessandra De Rose e.a., 'Italy: Delayed adaptation of social institutions to change in family behaviour', *Demographic Research*, vol. 19, p. 665, 2008.

Hier, en elders, heb ik in het algemeen de actuele vruchtbaarheidscijfers genomen die genoemd worden op de website van de CIA *World Fact Book* (www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/). Alleen daar waar ik directe vergelijkingen maak in de tijd heb ik de unieke bron gekozen die beide getallen levert.

Wassilios Ftheankis maakte zijn opmerking over de demografische *impact* van de financiële crisis voor de Duitse radiozender ARD. Het bericht werd opgepikt door Reuters op 17 februari 2009. Carl Haub besprak het op prbblog.org/?p=34. David Reher schreef erover in 'Towards long term population decline' in de *European Journal of Population*, vol. 23, p. 189, 2007, en besprak zijn werk op demographymatters.blogspot.com/2008/04/global-demographics-almost-uncharted.html.

Hoofdstuk 12: Russische roulette

De capriolen van Boris Jeltsin zijn overal te vinden Zie bijvoorbeeld www.youtube.com/watch?v=Q5F1oocja4k. Nicholas Eberstadt geeft een overzicht van de schade in zijn artikel uit 2009 voor de American Enterprise Institute over de Russische demografische ramp (www.aei.org/outlook/100037). Zie ook het artikel van Tim Heleniak uit 2002, 'Russia's demographic decline continues' voor het Population Reference Bureau, (www.prb.org/Articles/2002/RussiasDemographicDeclineContinues.aspx). Zie ook 'The baby deficit in Russia' in *Science* (vol. 312, p. 1894).

Anatoly Vishnevsky schreef 'The spectre of immigration in Russia' in *Global Affairs* van 2005 (eng.globalaffairs.ru/numbers/11/915.html). De vergelijking met Jemen van Paul Demeny staat in een artikel getiteld 'Population policy dilemmas in Europe', in: PDR van maart 2003. In hetzelfde tijdschrift las ik het artikel van Wladimir Poetin, 'Raising Russia's birth rate' (juni 2006). Michael Ryan schreef over alcoholisme, de prijs van worstjes en Ruslands stijgende sterftecijfer in de *British Medical Journal*, 11 maart 1995.

Ik heb gebruikgemaakt van het werk van de volgende journalisten: Luke Harding, 'No country for old men', *The Guardian*, 11 februari 2008, en Graeme Smith, 'Russia shrinks', *Toronto Globe & Mail*, 22 april 2006. 'Romania presses for procreation' verscheen in de *New Scientist* van 25 december 1986. Maire Ni Bhrolchain en Tim Dyson schreven over Roemeense demografie in PDR van maart 2007. Ik interviewde Marek Nowak van het Pools Sociologisch Genootschap in Poznan eind 2008 en las zijn en andere bijdragen aan *Declining Cities Developing Cities*, onder redactie van Nowak and Michal Nowosielski (Instytut Zachodni, Poznan 2008).

Hoofdstuk 13: Zusters

Ik ontmoette Akhi, Aisha and Miriam, alsmede Mashuda Shefali Khatun, in 2007 in Dhaka. John Caldwell schreef 'The Bangladesh's fertility decline' voor PDR van maart 1999. Betsy Harmann en Mizanur Rahman bespraken het verschijnsel voor de VN op

huwu.org/esa/population/publications/completingfertility/2RevisedRAHMANpaper.pdf. Dit was onderdeel van een bredere exercitie door de UNPD, waarbij de voltooiing van de vruchtbaarheidstransitie werd geanalyseerd. Zie www.un.org/esa/population/publications/completingfertility/completingfertility.htm.

Een geïnspireerd pleidooi voor gezinsplanning staat in 'A response to critics of family planning programmes' door John Bongaarts en Steven Sinding, *International Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, maart 2009. Maar zie ook Nicholas Eberstadt, 'Too many people?' (www.aei.org/docLib/20070712_Too_Many_People.pdf).

Ik deed in 1994 verslag voor de *New Scientist* over de bevolgingsconferentie in Cairo. De bijdrage van Phyllida Brown luidde: 'Sisters are doing it for themselves' (*New Scientist*, 20 augustus 1994).

Ik sprak over Iran met Amir Mehryar op de bovengenoemde workshop van de IUSSP in Barcelona. En ik interviewde Soraya Tremayne in London in begin 2009. Haar artikel 'Modernity and early marriage in Iran: a view from within' verscheen in de *Journal of Middle East Women's Studies* (winter 2006), in te zien op muse.jhu.edu/journals/journal_of_middle_east_womens_studies/v002/2.tremayne.pdf. Lees over de Iraanse condoomfabriek op news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/1949068.stm.

Zie ook de papers van Mohammad Jalal Abbasi-Shavazis voor de VN op huwu.org/esa/population/publications/completingfertility/2RevisedABBASIPaper.pdf en in de *Journal of Population Research* ('Revolution, war and modernization: population policy and fertility change in Iran', vol. 19, p. 25, 2002). Peter McDonald schreef over Iran in het tijdschrift van de Australian Demographic and Social Research Institute op adsri.anu.edu.au/pubs/ADSRIpapers/ADSRIwp-01.pdf

De algemene informatie over anticonceptie is ontleend aan *Recent levels and trends of contraceptive use as assessed in 1983* (VN, 1984); regelmatige updates verschijnen in de serie *World Contraceptive Use* van de UNPD.

Gavin Jones schreef een belangrijk artikel, getiteld 'A demographic perspective on the Muslim world', in de *Journal of Population Research* (vol. 23, p. 243, 2006). Een belangrijke conferentie van de IUSSP over lage vruchtbaarheid in Oost- en Zuidoost-Azië werd in november 2008 in Tokio gehouden (www.iussp.org/Activities/low2-index.php).

Hoofdstuk 14: Sex and the city

Als u Sex and the City gemist heb, zie www.hbo.com/city/. In het waarschijnlijkere geval dat u *De Balzac Leefijd* gemist heb, zie www.siberianlight.net/the-balzac-age-or-all-men-are-basta/. Chen Chang vertelde haar verhaal op news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/2460087.stm. Linda Berg-Cross bespreekt een nieuw fenomeen op www.gs.howard.edu/gradprograms/lbc/Berg-Cross%20Singles%20Paper.pdf.

Meer jonge vrouwen in de grote stad? Lees Lena Edlund: 'Sex and the city', in de *Scandinavian Journal of Economics*, vol. 107, p. 25, 2005 (papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=703310). Het verhaal over de 'mannendroogte' staat in het boek van Bernard Salt, *Man Drought* (Hardie Grant Books, 2008) en in *The Australian* op www.theaustralian.news.com.au/story/0,25197,24242407-5010800,00.html.

John MacInnes blijft zijn geschrift over de voortplantingsrevolutie verder ontwikkelen. Ik heb verschillende versies gelezen die ik met hem heb doorgesproken, waaronder deze uit 2005: www.ced.uab.es/publicacions/PapersPDF/Text270.pdf.

Peter McDonald schrijft over man-vrouwgelijkheid, maatschappelijke instituties en de vruchtbaarheid in de toekomst in de *Journal of Population Research* (vol. 17, 2000), en in 2005 schreef hij 'Fertility and the state: the efficacy of policy' (iussp2005.princeton.edu/download.aspx?submissionId=50830). Zijn landgenoot John Caldwell schreef 'Demographic theory: a long view', PDR, juni 2004. De BBC heeft een reportage over hetzelfde onderwerp 'Gender issues key to low birth rate', 20 november 2007 (news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/7096092.stm).

Tim Dyson sprak uitvoerig met mij over Indiase vrouwen. En ik las het artikel van S. Padmandas, 'Compression of women's reproductive spans in Andhra Pradesh, India', in *International Family Planning Perspectives*, maart 2004 (www.guttmacher.org/pubs/journals/3001204.html).

Het werk van Tom Espenshade uit 2006 over vervangingsvruchtbaarheid voor het Princeton University's Office of Population Research is beschikbaar op paa2006.princeton.edu/download.aspx?submissionId=60125.

Hoofdstuk 15: Singapore in de strop

Van de mensen die ik in Singapore interviewde zijn de belangrijkste Daniel Goh, Gavin Jones en Mui Teng Yap. Ik heb tijdens mijn bezoek druk gebruikgemaakt van artikelen in de *Strait Times*. Bijvoorbeeld: 'New citizens make up half our Olympic team', 'Love 101 proves top hit in class', en 'Bigger role for dads', allemaal in het nummer van 18 augustus 2008; 'More help with bringing up baby', 'P.M. Lee recalls his nappy-changing days', 'Let children learn at their own pace' en 'Why not paternity leave, ask couples', allemaal in het nummer van 19 augustus 2008; 'Babies: Call it a crisis' en 'The men who don't get it', allebei in het nummer van 20 augustus 2008. Het artikel 'No money, no honey' verscheen in de *Straits Times* van 20 april 2009.

De Working Mothers Forum in Singapore verschaft me onder andere enquêtemateriaal. Linkse intellectuelen die 'homoseksualiteit aanmoedigen' werden 'ontmaskerd' op library.thinkquest.org/05aug/01348/coed.html. En ik bezocht datingsites zoals www.romancingsingapore.com en www.lovebyte.org.sg.

Van het wetenschappelijk materiaal dat ik raadpleegde wil ik noemen het artikel van Mui Teng Yap uit 2007, 'Fertility and Population Policy: The Singapore Experience' (*Journal of Population and Social Security*, www.ipss.go.jp/webj-ad/WebJournal.files/population/2003_6/24.Yap.pdf) en van Theresa Wong en Brenda Yeoh, 'Fertility and the family: an overview of pro-natalist population policies in Singapore' (www.populationasia.org/Publications/RP/AMCRP12.pdf). Lutz schreef over het onderwijssstelsel van Singapore in de nieuwsbrief van het IIASA, *Options*, zomer 2006.

Ik besprak de politiek van babybonussen met Peter McDonald en anderen. Haub wordt geciteerd in 'No Babies' in *The New York Times*, 29 juni 2008. De conclusie van Dyson dat mannen meer op vrouwen moeten gaan lijken verscheen voor het eerst in druk in een artikel dat ik schreef over lage vruchtbaarheid, 'Mamma Mia', in de *New Scientist* van 20 juli 2002.

Hoofdstuk 16: Missende meisjes

Er was even beroering in de media van Mumbai over de ‘missende meisjes’ tijdens mijn bezoek in augustus 2008. Zie bijvoorbeeld de artikelen ‘Six more diagnostic clinics in city raided’ (*Mumbai Mirror*, 28 augustus), ‘Continuing mystery of Mumbai’s missing girls’ en ‘Illegal sonography machines sealed at Malpani’s clinic’ (*Times of India*, 28 augustus). De BBC deed verslag van het zeldzame geval dat een dokter werd gearresteerd wegens een seksespecifieke abortus; zie news.bbc.co.uk/1/hi/world/south_asia/4855682.stm. Zie ook www.medicalnewstoday.com/articles/40681.php

De website van Population First is www.populationfirst.org. Studies van de ‘missende meisjes’ in India die ik raadpleegde zijn onder andere ‘Sex ratio at birth and excess female child mortality in India’, een lezing van Perianayagam Arokiasamy op een conferentie over het onderwerp in Singapore in 2005. Het artikel van R.L. Bhat en Namita Sharma, ‘Missing girls: evidence from some North India states’, verscheen in 2006 in de *Indian Journal of Gender Studies* (vol. 13, p. 351). Het vonnis van de rechtbank van Haryana staat op mohfw.nic.in/dofw%20website/acts%20&%20rules/Judgment_Palwal.htm. Een boek over de kwestie, *Watering the Neighbour’s Garden*, van het Committee for International Cooperation in National Research in Demography in Frankrijk is beschikbaar op www.cicred.org/Eng/Publications/pdf/BOOK_singapore.pdf.

Ik besprak het probleem van Korea met Minja Kim Choe op de bijeenkomst van de russia in Barcelona, en ik las haar werk, onder andere haar artikel uit 2007, ‘How does son preference affect populations in Asia?’, dat te lezen is op www.eastwestcenter.org/fileadmin/stored/pdfs/apio84.pdf. De kwestie wordt ook besproken door de demograaf van de VN, Joseph Chamie, op yaleglobal.yale.edu/display.article?id=10886, alsmede in het artikel ‘An increased sex ratio of births to Indian-born mothers in England and Wales’ van Sylvie Dubuc en David Coleman (PDR, juni 2007).

De Chinese ‘missende meisjes’ werden besproken door Judith Banister in ‘Shortage of girls in China today’, *Journal of Population Research*, mei 2004 (findarticles.com/p/articles/mi_moPCG/is_1_21/ai_n6155263/) en door William Lavelly in een voordracht op een conferentie over ‘The Female Deficit in Asia’ die in 2005 in Singapore werd gehouden (www.cicred.org/Eng/Seminars/Details/Seminars/FDA/PAPERS/39_Lavelly.pdf). Een andere paper van de conferentie is: France Mesle e.a., ‘A sharp increase in sex ratio at birth in the Caucasus’.

Hoofdstuk 17: Waar mannen nog steeds de dienst uitmaken

Ik bracht een bezoek aan Meah Shearim samen met Carmi Wisemon, en ik had lange interviews met de Israëliërs Menachem Friedman, Akiva Wolff, Sergio DellaPergola and Danny Seidmann. Van de bedoeïenen interviewde ik Amal Elsana-Alh’jooj en Alean Al-Krenawi. Deze mensen hebben het leeuwendeel van de informatie voor dit hoofdstuk verschaft.

De website www.haaretz.com was ook een waardevolle bron van informatie over de gemeenschap van de Haredi. Daar staat ook het verbijsterende rapport over Ahuva Klachkin (www.haaretz.com/hasen/spages/789928.html). Een niet te versmaden bron was ook de website het *Ettinger Report* door de lobbyist Yoram Ettinger (yoramettinger.newsnet.co.il/Front/NewsNet/newspaper.asp). Dat geldt ook voor het anonieme artikel

'The fertility dynamic of Israel's Ultra-orthodox Jews and pronatalist government policy' op www.focusanthro.org/archive/2005-2006/katz0506.pdf.

Ik raadpleegde ook het artikel van Marwan Khawaja, 'The fertility of Palestinian women in Gaza, the West Bank, Jordan and Lebanon' (*Population-E*, vol. 58, p. 273), en dat van Philippe Fargue, 'Protracted national conflict and fertility change: Palestinians and Israelis in the 20th century', PDR, september 2000. Zie ook de website van het Negev Institute for Strategies of Peace and Development (www.nisped.org.il) en persberichten over de Palestijnse volkstelling in 2008 (bijv. *The Guardian*, 11 februari 2008, 'Census finds Palestinian population up by 30 per cent', en de *Jerusalem Post*, 'Haredi growth', 9 november 2005 en 'The demographic bomb is a dud', 14 januari 2005).

Het artikel 'Managing migration: the global challenge' van Philip Martin en Gottfried Zurcher in *Population Bulletin* (vol. 63, 2008) was eveneens nuttig. Net als het artikel van Joseph Chamie op yaleglobal.yale.edu/display.article?id=11554.

Hoofdstuk 18: Zwaaien of verzuipen?

Het navrante lot van de Chinese kokkelrapers werd breed uitgemeten in de Britse media. De informatiefste artikelen waren 'Going under' (*The Guardian*, 20 juni 2007), 'One desperate man's path to his world's end' (*The Times*, 25 maart 2006), 'Victims of the sand and the snakehead', (*The Guardian*, 7 februari 2004), en 'Two days before the disaster, Yu phoned his wife...' (*The Guardian*, 20 februari 2004).

Hsiao-Hung Pai schreef veel artikelen voor *The Guardian* over Chinese migranten, zoals 'Another Morecambe Bay is waiting to happen', 28 maart 2006, 'Local men have a special liking for foreign girls', 22 april 2008, en 'If you care about your family, give us £12,000', 23 april 2008. Dit materiaal heeft ze grotendeels verwerkt in haar boek *Chinese Whispers* (Penguin, 2008). Frank Pieke, hoofd vakgroep Chinese Studies aan de Universiteit van Oxford, heeft een studie gemaakt van de mensenhandel in Fujian (zie zijn boek *Chinese globalization and migration to Europe*, Centre for Comparative Immigration Studies, San Diego 2004).

The Guardian heeft ook veel geschreven over bootvluchtelingen. Bijvoorbeeld 'Washed up on the beach', 10 mei 2006, 'Over 70 migrants feared killed on crossing to Europe', 28 augustus 2008, en 'Greek islands become the EU's new front line on immigration', 17 oktober 2008. Zie ook 'Asia's new boat people' op www.fmreview.org/FMR-pdfs/FMR30/40-41.pdf en 'After 20 days adrift...' in *The Guardian* van 4 februari 2009.

Andere krantenartikelen die ik raadpleegde waren 'Thais leave boat people to die', BBC online, 15 januari 2009, 'Massacre at Sea', *The Observer*, 19 januari 1997, 'Libya key transit for UK-bound migrants', *The Observer*, 13 januari 2008, het rapport van ANSA van 23 juni 2008 over Lampedusa dat met bootvluchtelingen werd overspoeld.

In dit en het volgende hoofdstuk heb ik druk gebruikgemaakt van rapporten van Hein de Haas, zoals 'Turning the Tide?' en 'The myth of invasion', in te zien op zijn website www.heindehaas.com. Over trans-Sahara migratie raadpleegde ik 'Migration in the Middle East and Mediterranean' door Martin Baldwin-Edwards (www.mmo.gr/pdf/news/Migration_in_the_Middle_East_and_Mediterranean.pdf).

Over de gevechten in Italië is verslag gedaan door *The Guardian* ('Bitter harvest', 19 december 2006, '68% of Italians want Roma expelled', 17 mei 2008, 'Italy sends troops into Camorra's heartlands after mafia killing of migrants', 24 september 2008, 'Apartheid in the heart of Europe', 16 november 2007, en 'Polish labourers kept in Ital-

ian prison camp', 20 juli 2006.) In *L'Espresso* stonden ook artikelen in het Engels, zoals 'I was a slave in Puglia', 4 september 2006.

De Wereld Bank gaf een informatief verslag over de Europese behoefte aan migrantenarbeid in 'Shaping the Future', maart 2009. Peter McDonald en Rebecca Kippen leverden een discussiepaper, getiteld 'The implications of below replacement fertility for labour supply and international migration 2000-2050', voor een bijeenkomst van de Population Association van America in 2000 (dspace.anu.edu.au/bitstream/1885/41469/8/labourpaper.pdf).

Maniatis schreef een artikel voor de website *OpenDemocracy*, getiteld 'The Road to Nowhere', 5 oktober 2005 (www.opendemocracy.net/people-migrationeurope/migration_2898.jsp). In het rapport van Oxfam, *Walls on the Sea* (2007), staat een manifest voor een rechtvaardiger Europees migratiebeleid.

Hoofdstuk 19: Migrantenmythen

De informatie over mijn burens in Londen komt van een kaart die *The Guardian* maakte en die 'London: the world in one city' heet (www.guardian.co.uk/flash/0,,1398066,00.html). Andere bronnen die ik raadpleegde om de mythen te weerleggen waren de artikelen 'Migration to European Countries: a structural explanation of patterns, 1980-2004' van Marc Hooghe e.a., in *International Migration Review*, vol. 42, p. 476, 2008, en 'Towards a demography of immigrants communities and their transnational potential van Jorgen Carling, *International Migration Review*, vol. 42, p. 449, 2008, plus het verslag van de conferentie over migratie, ontwikkeling en politieke keuzen voor de armen in Azië, die in Dhaka, Bangladesh gehouden werd (papers.org/www.livelihoods.org).

Ik las 'Challenges and opportunities – the population of the middle east and North Africa' van Farzaneh Roudi-Fahimi en Mary Mederios Kent (*Population Bulletin*, vol. 62, p. 3, 2007). En het artikel van Wolfgang Lutz, 'The contribution of migration to Europe's demographic future' (www.iiasa.ac.at/Admin/PUB/Documents/IR-07-024.pdf).

Stephen Castles werd geciteerd uit 'Development and migration – what comes first?' een paper die in april 2008 werd gepresenteerd (www.imi.ox.ac.uk/pdfs/S%20Castles%20Mig%20and%20Dev%20for%20SSRC%20April%2008.pdf). Een ander artikel van hem is 'Environmental change for forced migration', dat hij in oktober 2002 schreef voor de UNHCR (www.unhcr.org/research/RESEARCH/3de344fd9.pdf). Ook het boek dat hij samen met Mark Miller schreef, *The Age of Migration* (vierde druk van Guildford Press, 2009), was een belangrijke bron.

McMafia, het opmerkelijke boek van Misha Glenny (Bodley Head, Londen 2008), bevat veel verhalen over mensenhandel. Het lot van huisslaven in Saudi-Arabië wordt beschreven in *As if I am not human*, door Human Rights Watch, 2008. Het verhaal over de Braziliaanse slaven staat in het artikel 'Brazilian taskforce frees more than 4,500 slaves', *The Guardian*, 3 januari 2009.

Veel cijfers betreffende overgemaakte geldbedragen zijn afkomstig uit de *Migration and development brief* van de Wereld Bank in 2008 (blogs.worldbank.org/peoplemove/outlook-for-remittance-flows), en uit papers zoals die van Maria Cristina Pantiru, 'Migration and Poverty Reduction in Moldova' (Sussex Centre for Migration Research, februari 2007). Brenda Yeoh en Mohammed Mizanur Rahman van de Nationale Universiteit van Singapore schreven over *hundiwalas* in 'Social Organization of remittances' (www.populationasia.org/Publications/RP/AMCRP20.pdf).

Hein de Haas (zie noten bij hoofdstuk 18) schreef ook het artikel 'International migration remittances' in *Third World Quarterly* (vol. 26, p. 1269, 2005). Ronald Skeldon schreef 'International migration as a tool of development policy', PDR, maart 2008. Ook interessant was een reeks artikelen onder de titel *Feminization of migration* die Nancy Yinger in 2006 schreef voor het Population Reference Bureau (www.prb.org/Articles/2006/TheFeminizationofMigration.aspx).

Ik interviewde Lant Pritchett in Boston in oktober 2008. Ik las het artikel dat hij samen met Michael Clemens schreef: 'Income per natural: measuring development for people rather than places' (PDR, september 2008) en een ander dat hij met Clemens and Claudio Montenegro schreef, 'The place premium', voor het Center for Global Development, juli 2008, plus een online interview 'Ending global apartheid' (februari 2008, op www.reason.com).

Van de online artikelen van Joseph Chamie noem ik 'Dying to get in: global migration' (11 oktober 2005) en 'International Migration and the global agenda' (23 juni 2008), beide op de website www.theglobalist.com. Materiaal over de grens tussen Mexico en de Verenigde Staten is afkomstig uit het artikel van Douglas Massey uit 2005, 'Backfire at the border' (www.freetrade.org/pubs/pas/tpa-029.pdf), uit 'The cat and mouse game at the Mexico-us border' van Katharine Donato e.a. in *International Migration Review* (zomer 2008), 'In the hands of people smugglers', *The Guardian* 2 juli 2008, en het artikel van Charles Bowden, 'Exodus in Orion', juli 2008.

Hoofdstuk 20: Op drift in Azië

Gavin Jones was een belangrijke bron van informatie voor dit hoofdstuk, inclusief ons interview en verschillende artikelen van hem, met name 'Delayed Marriage and Very Low Fertility in Pacific Asia', PDR, september 2007, en 'The flight from marriage in southeast and east Asia' dat hij schreef voor de Nationale Universiteit van Singapore (www.populationasia.org/Publications/RP/AMCRPII.pdf).

Ik interviewde ook de Japanse migratie-expert Mika Toyota van de Nationale Universiteit van Singapore. Zij gaf me de tip over het winkelcentrum *Lucky Plaza* in Singapore, waar ik Bridget ontmoette. Brenda Yeoh schreef over Singaporese dienstmeiden 'Transnational domestic workers in global-city Singapore', te raadplegen op www.fas.nus.edu.sg/rg/html/geog/byshindex.html. Nicholas Eberstadt schreef over het lot van de volwassen 'kleine keizertjes' in zijn boek *Prosperous paupers & other population problems* (Transaction Publishers, 2000). Noorashikin Abdul Rahman schreef over Indonesische dienstmeiden in Singapore op www.insideindonesia.org/content/view/415/29/.

Naohiro Ogawa e.a. schreven 'Late marriage and less marriage in Japan', PDR, maart 2001. De afbraak van het traditionele huwelijk wordt beschreven in *The Guardian* ('Go home and multiply, Japanese told', 29 november 2008) en door William Sparrow uit Bangkok, in het artikel 'When freaky-deaky equals hara-kiri'; zie *Asia Times Online*: www.atimes.com/atimes/Japan/JC08Dh01.html. Een nuchterder artikel is 'Social networks and family change in Japan' van Ronald Rindfuss e.a. (*American Sociological Review*, vol. 69, p. 838, 2004).

Kent Ewing blogt over Hong Kong voor de *Asia Times Online* (www.atimes.com/atimes/China/IH09A002.html). De website van HOME is home.org.sg/. De wederwaardigheden van het blijf-van-mijn-lijfhuus werden verhaald in de *Straits Times* van

19 augustus 2008. *Transient Workers Count Too* is op www.twc2.org.sg/site/. Ik maakte ook een interview met de directeur van *twc2*, John Gee.

David McKenzie schreef 'A profile of the world's young developing country international migrants', *PDR*, maart 2008. Een deel van het materiaal was afkomstig van een conferentie over 'The Female Deficit in Asia', in december 2005 gehouden in Singapore, waaronder een paper van Wen Shan Yang and Ying-ying Tiffany Liu over 'Gender imbalances and the twisted marriage market in Taiwan'. Maleisië nodigt rijke buitenlanders uit op www.mm2h.gov.my/. 'The bar girl and the expat: a killing foretold' verscheen in *The Observer* van 17 augustus 2008.

Hoofdstuk 21: Gods eigen smeltkroes

Veel materiaal voor dit hoofdstuk heb ik ontleend aan de stukken in het Ellis Island Immigration Museum, dat ik van harte kan aanbevelen (www.ellisland.org). Ik bracht ook een bezoek aan het Tenement Museum in oktober 2008 (www.tenement.org), alsmede aan buurten zoals China Town, Williamsburg, Little Italy en Brighton Beach. *How the Other Half Lives* van Jacob Riis is een fotojournalistieke schatkamer. Mijn exemplaar was uitgegeven door Dover Books (New York, 1971).

Het verhaal over Leland Stanford komt uit het artikel 'Chinese transformed gold mountain', verschenen in de *Sacramento Bee* op 18 januari 1998. Ik las ook 'Immigration: Shaping and reshaping America' door Philip Martin and Elizabeth Midgley (*Population Bulletin*, vol. 61, 2006), 'America's Never-ending debate' van Douglas Massey (*PDR*, september 2006), de website van het *Pew Hispanic Center* (pewhispanic.org), en '12 million shadows: America's immigration dilemma' van Joseph Chamie op yaleglobal.yale.edu/display.article?id=10296.

Ik grasduinde in *Imperial City* van Geoffrey Moorhouse (Hodder & Stoughton, Londen 1988). Recentere informatie over migratie naar New York is te vinden in een paper getiteld 'The impact of immigration on New York City' van Peter Loby van de New York City Population Division. De gegevens over waar de immigranten tegenwoordig grotendeels wonen is deels afkomstig van de stukken in het Ellis Island Immigration Museum en deels uit 'Immigrant profiles of us urban areas', door Lawrence Brown e.a., in *The Professional Geographer*, vol. 59, p. 56, 2007.

Voor de campagnes van Carrying Capacity Network zie www.carryingcapacity.org en voor de Council of Conservative Citizens zie cofcc.org. Verhelderende leetuur, als je er tegen kunt. 'Sierrans for us Population Stabilization' zijn nog steeds actief op www.susps.org. Ik interviewde Betsy Hartmann over dit onderwerp voor de *New Scientist*, zie 'The greening of hate', 22 februari 2003. Zie ook haar bijdragen aan een dialoog over bevolking en klimaatverandering op de website van het *Bulletin of Atomic Scientists* (www.thebulletin.org/roundtable/population-climate-change/) en 'Documenting racism in the green campaign against immigration' (www.cwpe.org/node/145). Lees ook 'Anti-migrants plan coup at 100-year-old green group' in *The Guardian* van 23 januari 2004, plus 'Climate of injustice', *New Scientist*, 7 mei 2005.

Ik interviewde Hasan Omar in 2008 in Columbus, toen ik een bezoek bracht aan de Columbus State University. Op de universiteit sprak ik ook met Tamar Mott, en ik las haar papers 'Immigration profiles of us urban areas and agents of resettlement' (*The Professional Geographer*, vol. 59, p. 56, 2007) en 'African refugee resettlement in the us' (*LFB Scholarly Publishing*, 10 juni 2009). Evenals 'A Somali influx unsettles Latino

meatpackers', *The New York Times*, 16 oktober 2008, 'Somalis flee to world's biggest refugee camp', *The Guardian*, 29 augustus 2008, en 'Fear of change in Columbus', een paper van Kristin Shelley van de Columbus Metropolitan Library.

Hoofdstuk 22: De tijgers en de 'bult'

David Bloom, David Canning en Jaypee Sevilla schreven in 2003 de monografie *The Demographic Dividend* (*Population Matters*, Monograph MR-1274, RAND, Santa Monica).

Wolfgang Lutz besprak de kwestie van het demografisch venster (of dividend, dat is hetzelfde) in een interview met mij op het IIASA in Luxemburg, Oostenrijk, en ik las zijn papers en artikelen, zoals 'India's window of opportunity' (*Options*, herfst 2005) en 'Population dynamics of human capital accumulation' (in: Prskawetz e.a., *Population Aging, Human Capital Accumulation, and Productivity Growth*, een supplement bij PDR, vol. 34, 2008). Ook las ik zijn boek *The End of world population growth in the 21st century* (Earthscan, Londen 2004). Zijn ideeën over geletterde levensverwachting worden in uiteenlopende bewoordingen uit de doeken gedaan in 'The mental wealth of nations' door John Beddington e.a., *Nature*, vol. 455, p. 1057, 2008.

Ik interviewde Sanjeev Sanyal in Singapore. Zijn boek *The Indian Renaissance* is uitgegeven door Viking in New Delhi, 2008. Ran Bhagat sprak met mij op het Indian Institute for Population Studies in Mumbai. Lori Ashford schreef in 2007 het artikel 'Africa's youthful population: risk or opportunity?' voor het Population Reference Bureau (www.prb.org/pdf07/AfricaYouth.pdf).

The Security Demographic is beschikbaar op www.populationaction.org/Publications/Reports/The_Security_Demographic/Summary.shtml. Cincotta besprak de demografie van de opstand in het *State of the World Report* van 2005 voor het Worldwatch Institute (www.worldwatch.org/node/76). De intellectuele wortels liggen wellicht in een artikel uit 1960, getiteld 'Youth as a force in the modern world', door Herbert Moller, in *Comparative Studies in Society and History* vol. 10, p. 237.

Chamie wordt geciteerd uit het interview dat ik met hem had in 2008 in New York. Ik citeer Jeffrey Sachs uit een opiniestuk, 'No place for piety', in de *New Scientist* van 8 november 2003. Thomas Homer-Dixon wordt geciteerd door Robert Kaplan in zijn artikel uit 1994 voor de *Atlantic Monthly*, 'The Coming Anarchy', dat later een boek werd met dezelfde titel (Vintage, New York 2002).

De Amerikaanse National Security Strategy is te vinden op www.au.af.mil/au/awc/awcgate/nss/nss-95.pdf. Ik stuitte op de geschriften van Gunnar Heinsohn in de *Jerusalem Post* van 10 april 2007 ('Youth bulge violence') en 29 januari 2009 ('Ending the West's proxy war against Israel').

Hoofdstuk 23: Voetafdrukken

De website van *Optimum Population Trust* is www.optimumpopulation.org. Lovelock deed zijn bewering over 'een miljard mensen' voor het eerst in *The Independent* van 14 augustus 2006. Zie ook 'Global swarming' op de website *Slate* (www.slate.com/id/2173458/).

Een handig overzicht van de toestand van de aarde en een analyse van de vergelijkingen van Ehrlich staan in de *AAS Atlas of Population and Environment* van Paul Harrison

en Fred Pearce (California UP, 2000 en www.ourplanet.com). Zie ook het excellente *The Third Revolution* (IB Tauris, Londen 1992) van Paul Harrison. En voor een praktische oplossing zijn er weinig betere bronnen dan *Plan B 4.0: Mobilizing to Save Civilization* van Lester Brown (Norton, New York 2008).

Een analyse van ecologische voetafdrukken is te vinden op het Global Footprint Network: www.footprintnetwork.org, en in het jaarrapport *Living Planet* van het Wereld Natuur Fonds (www.panda.org/about_our_earth/all_publications/living_planet_report/).

Stephen Pacala, directeur van het Princeton Environment Institute, rapporteerde over de relatieve CO₂-uitstoot van de rijke en arme landen op een conferentie bij het IIASA: (www.iiasa.ac.at/Admin/INF/conf35/docs/speakers/pacala.html). Op die conferentie werd ook het verhaal van Costa Rica verteld door de voormalige minister van Milieu, Carlos Manuel Rodriguez (www.iiasa.ac.at/Admin/INF/conf35/docs/speakers/rodriguez.html). Ik schreef een verslag van de conferentie op: www.iiasa.ac.at/Admin/PUB/policy-briefs/pb02-web.pdf

De werkelijke uitstoot van CO₂ door China werd onthuld in de *New Scientist* door Christopher Weber; zie www.newscientist.com/article/dn14412-33-of-chinas-carbon-footprint-blamed-on-exports.html. En de voetafdruk van China wordt vergeleken met die van de vs in het *State of the World Report* uit 2006 van het Worldwatch Institute. *How to live a low-carbon life* van Chris Goodall is uitgegeven door Earthscan, Londen 2007. Een handige lijst van de koolstofintensiteiten van de verschillende landen staat op en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_ratio_of_GDP_to_carbon_dioxide_emissions.

Hoofdstuk 24: Eten voor de wereld

Het verhaal over de laatste landbezettingen wordt verteld in *Something New Under The Sun* van McNeill (Allen Lane, Londen 2000). Zeigler vertelde in april 2008 aan journalisten over het onderzoek van het International Rice Research Institute (IRRI), waaronder Agence France-Presse (afp.google.com/article/ALeqM5jnrykdFN0nv92dF-OkNy5K1wHFQA). Josette Sheeran vertelde in dezelfde maand aan Associated Press over de honger in de steden, zie het rapport op www.csmonitor.com/2008/0402/p99s01-duts.html. In januari 2008 schreef Haskins 'The return of Malthus' in *Prospect* (www.prospect-magazine.co.uk/article_details.php?id=9943). De kreet 'malthusiaanse catastrofe op komst' is te lezen op www.fleetstreetinvest.co.uk/commodities/fundamentals/malthusian-catastrophe-00050.html.

Dit hoofdstuk steunt voor een deel op een uitstekende discussie over de toekomst van de voedselvoorziening, en ook over recente landaankopen van rijke landen in de arme landen, in het rapport dat Alex Evans in 2008 schreef voor Chatham House, 'The feeding of the nine billion' (globaldashboard.org/wp-content/uploads/2009/Chatham_House_Feeding_Nine_Billion.pdf), alsmede op de discussies tijdens een Wilton Park Conferentie over 'Feeding the World', die ik in november 2008 bijwoonde (www.wiltonpark.org.uk/documents/conferences/WP927/pdfs/WP927.pdf). Ook belangrijk was het rapport van de International Assessment of Agricultural Knowledge, Science and Technology for Development, onder voorzitterschap van de achterswaardige Bob Watson, dat in 2008 gepubliceerd werd (www.agassessmnet.org). Ik citeer ook enkele uitspraken van Watson op een bijeenkomst onder de titel 'Agricultural Renaissance', die in juli 2009 gehouden werd op de James Martin 21st Century School van de Universiteit van Oxford.

Meer over landaankopen in 'Fears for the world's poor countries as the rich grab land to grow food', door John Vidal, *The Guardian*, 4 juli 2009. Voor watertekort in de landbouw, zie mijn boek *When the Rivers Run Dry*, Eden Project Books, Londen 2006. Voor een angstaanjagend beeld van hoe onze bodem ervoor staat raad ik aan: *Dirt: the erosion of civilisations* door David R. Montgomery, California UP, 2007. Lester Brown schreef 'Starving people to feed the cars' voor *The Washington Post*, 10 september 2006 (www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/09/08/AR2006090801596.html). Joel Cohen schreef over tien miljard mensen te eten geven en nog veel meer in een artikel getiteld 'Human population grows up', *Scientific American*, september 2005.

Ausubel beschreef het effect voor de wereld als iedereen in 2050 de graanopbrengst van de vs haalt in een interview dat ik met hem had. Het is vrijwel in extenso te lezen op phe.rockefeller.edu/SAF_Forest/.

Het rapport voor de IUCN over Rwanda van James Gasana is gereproduceerd op www.peopleandplanet.net/doc.php?section=2&id=1780. In *Collapse* van Jared Diamond (Viking, New York, 2005 – in het Nederlands verschenen onder de titel *Ondergang* bij Uitgeverij Het Spectrum) wordt de kwestie aan de orde gesteld. Het citaat van Prunier komt uit zijn boek *The Rwanda Crisis 1959-1994*, Fountain Publishers, Kampala 1999. De kwestie wordt ook aangesneden door Robin Mearns en Melissa Leach in *Lie of the Land* (James Currey, Oxford 1996). Robert Ford schreef 'Marginal coping in extreme land pressures', in: *Population Growth and Agricultural Change in Africa*, onder redactie van B.L. Turner II e.a., Florida UP, Gainesville 1993.

Homer-Dixon schreef over Rwanda in een paper die hij samen met Valerie Percival opstelde, 'Environmental scarcity and violent conflict: the case of Rwanda in 1995' (www.library.utoronto.ca/pcs/eps/rwanda/rwanda1.htm). De conclusie wordt onderschreven door de BBC-journalist Fergal Keane, in zijn schrijvende reportage uit de eerste hand van het conflict, *Season of Blood* (Viking, Londen 1995).

Maurice King bespreekt de crisis van Afrika op zijn website www.leeds.ac.uk/demographic_entrapment/ en in een ongepubliceerd artikel, 'The demographic entrapment of Middle Africa'. De uitspraken van John Guillebaud zijn afkomstig uit een discussie over demografische kwesties in *The Bulletin of Atomic Scientists* (www.thebulletin.org/roundtable/population-climate-change/). Sachs schreef over de lessen die uit Malawi te trekken zijn voor de voedselvoorziening van Afrika in 'How to end the global food shortage', *Time*, 24 april 2008. (www.time.com/time/magazine/article/0,9171,1734834,00.html).

Ik heb de afgelopen jaren de Keniaanse streek Machakos twee keer bezocht en ik kan instaan voor de juistheid van de analyse in het boek van Michael Mortimore, Mary Tiffen en Francis Gichuki, *More People, Less Erosion* (Wiley, Chichester, UK 1994). Zie ook *Roots in the African Dust* van Mortimore (Cambridge UP, 1998). Ik bezocht de hooglanden van Kenia in 2000.

Peter Holmgren rapporteerde over de ontbossing van het moderne Kenia in *Ambio*, vol. 23, p. 390, 1995. Melissa Leach en James Fairhead beschreven hun analyse van de West-Afrikaanse bossen in het artikel 'Demon farmers and other myths', *New Scientist*, 27 april 1996, waarna ze het idee verder uitwerkten in 'Challenging neo-Malthusian deforestation analyses in West Africa's dynamic forest landscapes' (PDR, maart 2000).

Chris Reij zette zijn ideeën uiteen in een interview met mij voor de *New Scientist* ('And then there were trees', 29 maart 2008), waar ik uit citeer. Zijn ideeën zijn ook te vinden in *Farmer Innovation in Africa: A Source of Inspiration for Agricultural Development*

(Earthscan, Londen 2001) en in 'Unrecognised success stories in Africa's drylands', *Haramata*, december 2007.

Myers heeft uitvoerig geschreven over milieuvluchtelingen (bijvoorbeeld www.osce.org/documents/eea/2005/05/14488_en.pdf). Maar zie ook het artikel dat Richard Black schreef voor de UNHCR, 'Environmental refugees: myth or reality?' (www.unhcr.org/research/RESEARCH/3ae6a0d00.pdf), Fiona Flintan op de Wilton Park Conferentie (www.ucc.ie/famine/GCD/Paper%20for%20Wilton%20Park.doc), en misschien wel de beste van alle: 'Crisis or adaptation? Migration and climate change in a context of high mobility', een paper die Cecilia Tacoli schreef voor een VN-conferentie van experts in juni 2009 (www.unfpa.org/webdav/site/global/users/schensul/public/CCPD/Tacoli%20Abstract.pdf).

Catherine Maternowska noemde Haïti 'een eiland van milieuvluchtelingen' in *People and the Planet*, vol. 3, 1994. Jared Diamond bespreekt de milieugeschiedenis van Haïti in *Ondergang* (id.). En zie de evolutie van de Haïtiaanse diaspora in de Verenigde Staten (www.haiti-usa.org/modern/evolution.php).

Hoofdstuk 25: *Slumdogs sta op*

Ik bezocht Mumbai, inclusief Dharavi, voor dit boek in de zomer van 2008, waar ik, onder anderen, Sheela Patel van de NGO SPARC interviewde. Ik heb mijn ideeën over steden in de loop der jaren voor een groot deel te danken aan David Satterthwaite van het in Londen gevestigde International Institute for Environment and Development, en aan zijn publicaties, zoals *The scale of urban change worldwide 1950-2000* (IIED, Londen 2005), *Squatter Citizen* en *Empowering Squatter Citizen* (allebei samen met Diana Mitlin, Earthscan, Londen 1989 en 2004), en *Environmental Problems in an Urbanizing World* (samen met Mitlin en Jorge Hardoy, Earthscan, Londen 2001).

Andere waardevolle bronnen van informatie in de loop der jaren waren Herbert Girardet en boeken zoals zijn *Gaia Atlas of Cities*, Gaia Books, Londen 1996, en *Cities* van John Reader (Vintage, Londen 2004). Ook ben ik, ieder op zijn eigen wijze, veel verschuldigd aan *The Death and Life of Great American Cities* van Jane Jacobs (Random House, New York 1961) en *The Children of Sanchez* van Oscar Lewis (Secker & Warburg, Londen 1962), allebei klassiekers. Ik heb over groener wordende steden geschreven in de *New Scientist* ('Ecopolis Now', 16 juni 2006).

De toekomstige koolstofemissies van verstedelijking werden berekend door Michael Dalton e.a. in 'Demographic change and future carbon emissions in China and India', een paper voor een bijeenkomst van de Population Association of America in 2007 (www.iiasa.ac.at/Research/PCC/pubs/dem-emiss/Daltoneta_PAA2007.pdf). De berekening van toekomstige verstedelijking die Joel Cohen maakte stamt uit een interessant interview in *PREA Quarterly*, zomer 2006 (www.rockefeller.edu/labheads/cohenje/PDFs/328InterviewPREAQuarterly2006.pdf). Zijn boek *How many people can the Earth support?* is uitgegeven door Norton, New York 1996.

Mijn exemplaar van *Planet of the Slums* van Mike Davis werd uitgegeven door Verso, Londen 2006. Dharavi als 'een visioen van de stedelijke hel' komt uit 'Next stop squalor' door John Lancaster, in *Smithsonian Magazine*, maart 2007. Zie ook 'Charles declares Mumbai shanty town model for the world', *The Guardian*, 6 februari 2009.

Ik heb in de loop der jaren over veel sloppenwijken geschreven en ik heb bij verschillende gelegenheden Kibera (en Karen) in Nairobi bezocht ('Back to basics', *New*

Scientist, 27 mei 2000), alsmede Karachi in 1996 ('Squatters take control', *New Scientist*, 1 juni 1996) en de *favelas* van Rio de Janeiro in 1992 ('A shanty town that's here to stay', *New Scientist*, 5 september 1992).

Hoofdstuk 26: Het tijdperk der ouderen

Het verhaal van Ushi Okushima's staat in de *Brunei Times* van 2007 en is te lezen op www.bt.com.bn/en/classification/life/features/2007/03/23/humanitys_oldest_village_fights_to_stay_fit_in_a_world_of_unhealthy_habits en in de *Christian Science Monitor* van 2002 (www.csmonitor.com/2002/0516/p07s01-woap.html).

Eileen Crimmins e.a. schreven *Japanese longevity* voor PDR, september 2008. Kijk ook eens op de site van de Okinawa Centenarian Society (www.okicent.org/team.html). Naohiro Ogawa schreef 'Rapid population aging in Japan' in 2003 (www.ancsdaap.org/cencon2003/Papers/Japan/Japan.Ogawa.pdf). Dat het dorp Ogama te koop stond las ik in 'Ageing and official abandonment carries Japanese village to extinction' in *The New York Times* van 26 april 2006. Zie voor meer over de achteruitgang van het Japanse platteland het artikel 'Where have all the young men gone', *Economist*, 24 augustus 2006.

Julian Chapple schreef het artikel 'The dilemma posed by Japan's population decline', gepubliceerd in een online tijdschrift voor Japanse Studies op www.japanesestudies.org.uk/discussionpapers/Chapple.html. Vaclav Smil schreef in 2007 'The unprecedented shift in Japan's population' voor *Japan Focus* (home.cc.umanitoba.ca/~vsmil/pdf_pubs/Japan%20Focus2007-2.pdf).

Ik schreef voor het eerst over de wereldwijde veroudering in de *New Scientist* ('Welcome to the global old folks' home', 9 juli 1987). De Commission on Global Ageing publiceerde *Global Aging: The challenge of the new millennium* (www.csis.org/files/media/csis/pubs/globalaging.pdf), waardoor in de kranten koppen verschenen als AGEING POPULATION IS KILLING WORLD ECONOMY (*The Guardian*, 30 augustus 2001).

Jager-verzamelaars worden besproken door Michael Gurven en Hillard Kaplan, in 'Longevity among hunter-gatherers', PDR, 2007. Het boek van Ben Wattenburg, *Fewer*, is uitgegeven door Ivan R. Dee, Chicago 2004. Een ander handboek is *The Age of Aging* door George Magnus, Wiley, Chichester, UK 2008. De komende pensioencrisis in de VS wordt besproken door Megan McArdle, in 'No country for young men', *Atlantic Monthly*, januari 2008.

Ik bezocht Khulna in Bangladesh in 2007, en Panama-Stad met het Rode Kruis in 2002. Sarah Harper in Oxford wordt geciteerd uit haar artikel 'Addressing the implications of global ageing' (*Journal of Population Research*, vol. 23, p. 205, 2006). Gavin Jones sprak over 'Challenges of Ageing in east and southeast Asia' in een paper die hij in 2006 in Wenen presenteerde (www.univie.ac.at/impactofageing/pdf/jones.pdf).

Xiao Caiwei, internationaal directeur van het Chinese Nationaal Comité voor Verrijzing, stuurde me een kopie van zijn paper 'The Ageing of population and its implications in China', in 2007 gepresenteerd op een conferentie in Bangkok (www.unescap.org/esid/psis/meetings/Ageing_Change_Family/China.pdf). De 'slow-motion tragedie' in China waar Eberstadt van sprak wordt beschreven in 'China's Future and its one-child policy', American Enterprise Institute, September 2007 (www.aei.org/docLib/20070919_070918_Eberstadt_g.pdf).

Euthanasie in China werd besproken in de *China Daily*, in een artikel getiteld 'Merciful or Ruthless? Plea for euthanasia chills China', 8 februari 2007 (www.china.org.cn/

english/health/199437.htm). Margaret Sleeboom-Faulkner schreef over 'Chinese concepts of euthanasia and health care', in: *Bioethics*, vol. 20, p. 203, 2006. And Toshiko Kaneda schreef in 2006 'China's concern over population aging and health' voor het Population Reference Bureau (www.prb.org/Articles/2006/ChinasConcernOverPopulationAgingandHealth.aspx).

Ausubel besprak de maatschappelijke gevolgen van het verlies van opstandige jonge kinderen, en nog veel meer, in het fascinerende artikel 'Human population dynamics revisited', dat hij samen met Cesare Marchetti en Perrin Meyer schreef (phe.rockefeller.edu/poppies/) en in 'Reasons to worry about the human environment' (phe.rockefeller.edu/reasons-to-worry/).

Hoofdstuk 27: Grijs is niet altijd somber

Veel uitstekend materiaal over veroudering staat in een nummer van het *Population Bulletin* onder de titel *Global aging: the challenge of success* (vol. 60, 2005 www.prb.org/pdf05/60.1GlobalAging.pdf). John Bongaarts schreef de paper 'How long will we live?' voor de *Population Council*, december 2006 (www.popcouncil.org/pdfs/wp/215.pdf).

Guy Brown schreef over Helen Mirren en anderen in 'The Long Game', *The Guardian*, 10 september 2008. Katherine Whitehorn wordt geciteerd uit haar artikel 'The Truth about life after 80', eveneens in *The Guardian*, 29 augustus 2008. De opmerking van Eberstadt over een gebrek aan innovatie onder de ouderen staat in zijn lezing uit 2006 'Global Demographic Outlook to 2025' (www.progressfoundation.ch/PDF/referate/93_Lecture%20Nicholas%20Eberstadt%20inkl.PPT_30.11.2006_E.pdf). De rebelse Chinese gepensioneerden worden geanalyseerd door William Hurst en Kevin O'Brien in de *China Quarterly* van 2002 (polisci.berkeley.edu/faculty/bio/permanent/O'Brien,K/CQ2002.pdf).

Ik bezocht de Zuid-Afrikaanse aids-oma's in 2002 voor HelpAge International. Ik publiceerde interviews in de *Boston Globe* ('A lost generation', 1 juli 2003) en een artikel, 'Stretching the safety net', voor het tijdschrift van HelpAge International, *Ageing and Development*, januari 2003.

Naohiro Ogawa was nog steeds actief en onderzocht de economische gevolgen van de ouderdomsrevolutie in Japan in zijn paper 'Ageing in Japan: the health and wealth of older persons', die hij in 2005 op een conferentie in Mexico presenteerde (www.un.org/esa/population/meetings/Proceedings_EGM_Mex_2005/ogawa.pdf).

De voordelen van een ouder arbeidsleger worden geanalyseerd in 'Productivity consequences of workforce ageing: stagnation or Horndal effect?' door Bo Malmberg e.a., Institute for Futures Studies 2005 (www.vxu.se/ehv/filer/forskning/caf/seminarie/Lindh.pdf). MacInnes stelt zich ook optimistisch op in zijn paper 'The Reproductive Revolution' (id.). David Bloom, Wolfgang Lutz en Alexia Prskawetz c.s. schreven over 'Population aging, human capital accumulation and productivity growth' in een supplement van *PDR* (vol. 34, 2008). Daarnaast schreef Lutz 'Future ageing in southeast Asia', een paper uit 2007 voor het IASA (www.iiasa.ac.at/Admin/PUB/Documents/IR-07-026.pdf).

Het uitstekende boek van Theodore Roszak, *The Longevity Revolution*, is uitgegeven door Berkeley Hills Books, Albany, Californië 2001, en *The Making of a Counter Culture*, door California UP, Berkeley, Californië 1969 (Ned.: *De opkomst van een tegencultuur*, Meulenhoff, Amsterdam 1971). Hij schreef ook het artikel 'Why grey matters', voor de

New Scientist (31 augustus 2002) en een brief die in hetzelfde tijdschrift gepubliceerd werd (10 augustus 2002). Zie ook zijn 'The ecology of wisdom' in *Whole Earth*, herfst 2002 en 'Population growth: no longer a problem', in: *The Ecologist*, juni 2002. Maggie Kuhn wordt geciteerd door Roszak.

Hoofdstuk 28: De piekpopulatie voorbij

Vaclav Smil geeft een levendige beschrijving van de demografische omslagpunten aan het eind van de twintigste eeuw in 'How many billions to go?', *Nature*, vol. 401, p. 429, 1999. Joel Cohen beschreef hoe toekomstige generaties zullen terugkijken op onze tijd in 'Human population grows up', *Scientific American*, september 2005. Zie ook zijn 'World population in 2050: assessing the projections' (www.bos.frb.org/economic/conf/conf46/conf46d1.pdf). Wolfgang Lutz onderzocht voorspellingen over toekomstige populaties en andere zaken in een paper uit 2008 voor de Club van Rome, 'From Population Explosion to Expanding Human Capital: Changing Challenges for the Future of Humankind' (www.clubofrome.at/events/2008/rome/presentations/lutz.pdf).

Het idee van de babyboomers als de centrale leidraad voor dit boek dank ik aan Richard Heinberg en zijn boek *Peak Everything* (Clairview Books, Forest Row, UK 2007). En het nieuws dat de tsunami op tweede kerstdag ervoor zorgde dat de aarde aan het eind van die dag minder bewoners telde dan aan het begin dank ik aan het boek van Robert Engelman, *More: Population, nature and what women want* (Island Press, Washington DC 2008). Die dag is waarschijnlijk de eerste van vele duizenden die ons deze eeuw nog te wachten staan.

NAMENINDEX

- Abernathy, Virginia, 213
Abu Dhabi, 201; 237
Accra, 186
Afghanistan, 12; 134; 138; 147; 187; 192;
222; 224; 262
Afrika, 9; 37; 43; 52; 54; 68; 73; 89; 91;
93; 94; 115; 138; 141; 147; 186-188;
190; 191; 193; 195; 206-208; 215;
222-224; 229; 236; 239; 241-246;
249; 262; 268; 298
Agadez, 186
Ahmadinejad, Mahmoud, 135
Aisha, 131; 133; 288
Akamba, 245
Albanië, 116; 139; 197
Algerije, 148; 186; 188; 191; 225; 233
Al-Krenawi, Alean, 176; 177; 291
All-India Women's Conference, 77
Almería, 195
Amazonegebied, 194
American Enterprise Institute, 263; 288;
300
American Eugenics Society, 42, 61
Americans United for World
Organization, 64
Amerika, 8; 33; 40; 44; 55-57; 61; 62; 66;
82; 88; 92; 111; 145; 186; 205-216;
235; 240; 276; 278
Amerikaanse Academie van
Wetenschappen, 238
Amery, Leo, 41
Andhra Pradesh, 290
Angelsaksen, 37; 206; 208
Angkor Wat, 24, 235
Anhui, 166
Antwerpen, 207
Arabieren, 174; 213
Aralmeer, 248
Argentinië, 55; 137
Arizona, 199
Armageddon, 11; 53
Armenië, 165; 166
Arokiasamy, Perianayagam, 164; 291
Ashford, Lori, 296
Assam, 252
Astrid, 119
Atlantische Oceaan, 28
Audubon Society, 54
Aung San Suu Kyi, 134
Auschwitz, 41
Australië, 9; 20; 23; 51; 55; 60; 71; 83; 87;
103; 115; 132; 143; 157; 185; 188-190;
192; 201; 203; 229; 234
Ausubel, Jesse, 121; 239; 268; 281; 298;
301
Azerbeidjan, 193
Azië, 6; 54; 58; 68; 87; 88; 90; 101; 104;
134; 142; 145; 150; 151; 156; 169; 179;
183; 188-190; 193; 195; 200; 202;
203; 207; 208; 219; 221; 222; 239;
253; 265; 266; 289; 293; 294
Baghdad, 224
Balfour, Arthur, 39
Balham, 190
Balzac Leeftijd, De, 141; 289
Bamako, 186
Bangkok, 143; 204; 294; 300
Bangladesh, 65; 85; 86; 101; 102; 123;
131-133; 136; 137; 139; 190; 191; 196;
197; 201; 211; 224; 230; 248; 265;
266; 272; 286; 288; 293; 300
Banister, Judith, 291
Bantoes, Bantoe-Somaliërs, 214

- Barcelona, 118; 285; 287; 289; 291
 Baring, Sir Evelyn, 77
 Battersea, 190
 Beatles, 114; 274
 Beer Sheva, 175
 Beieren, 107; 193
 Beijing, 95; 98; 102-104; 142; 150
 België, 29; 184; 213
 Belgrado, 183; 184
 Belo Horizonte, 252
 Bengalen, Golf van, 185
 Benin, 193
 Bennett, Tony, 211
 Berg-Cross, Linda, 142; 289
 Berlijn, 108; 109; 277
 Berlusconi, Silvio, 118; 120; 187
 Bhagat, Ran, 162; 296
 Bhutan, 216; 224
 Bhutto, Benazir, 140
 Billari, Francesco, 117; 118; 128
 Birma, 12, 134; 136; 185; 200; 216
 Birmingham, 20; 107
 Birth Control League, 44
 Bismarck, Otto von, 271
 Blacker, Carlos, 65; 283
 Blake, William, 20
 Bolivia, 137; 213; 237
 Bombay (zie ook Mumbai), 79
 Borlaugh, Norman, 87-89
 Borneo, 273
 Boserup, Ester, 93; 94; 231; 246; 286
 Bosnië, 116; 139
 Botswana, 147; 222
 Bowden, Charles, 199; 294
 Bradford, 20
 Brandenburg, 109; 110
 Braun, Hans-Joachim, 236
 Brazilië, 12; 63; 68; 85; 123; 137; 138; 148;
 170; 191; 194; 206; 293
 Brick Lane, 190
 Bridget, 118; 142; 200; 201; 294
 Brighton Beach, 211; 295
 Bristol, 206
 British Council, 281
 Bronx, 46; 192
 Brooklyn, 44
 Brown, 239; 269; 289; 295
 Brown, Guy, 301
 Brown, Lester, 281; 285; 297; 298
 Brussel, 115; 191
 Buchanan, Tom, 45
 Buck, Carrie, 40; 141
 Buenos Aires, 199
 Bulgarije, 193; 213; 277
 Bureau voor Volkstelling, 52
 Burma, 12, 134; 136; 185; 200; 216
 Burundi, 243
 Caïro, 134; 139; 140
 Caldwell, Jack, 20; 43; 60; 71; 72; 76; 83;
 90; 97; 98; 102; 132; 133; 159; 166;
 266; 281-286; 288; 290
 Califano, Joseph, 79
 Californië, 54; 198; 207; 213; 241; 274;
 301
 Cambodja, 24; 123; 202; 204; 213; 216;
 234; 235
 Cambridge, 17; 33; 37; 51; 252; 282-286;
 298
 Cambridgeshire, 184
 Camorra, 187; 292
 Canada, 33; 87; 156; 191
 Canarische Eilanden, 186
 Canberra, 115; 266
 Caracas, 143
 Carbery, Lord, 29
 Caribisch gebied, 23; 33; 66; 137; 185; 265
 Carrying Capacity Network, 212; 213; 295
 Carson, Johnny, 70
 Castle Freke, 34
 Castles, Stephen, 195; 293
 Castro, 212
 Ceausescu, Nicolae, 126
 Centre for Migration Research, 293
 Centrum voor Demografie, 126
 Ceylon, 23; 62; 148; 200; 223; 262
 Chadwick, Edwin, 21
 Chalker, Linda, 101; 286
 Chamie, Joseph, 224; 281; 291-295
 Chandle, 184
 Charing Cross, 26
 Charles, Enid, 51
 Charles, prins, 20; 22; 26; 32; 33; 36; 39;
 40; 46; 104; 199; 256; 283; 294; 299
 Chembur, 160; 162
 Chemnitz, 107; 108; 110; 113

- Chen Chang, 289
 Cherbourg, 207
 Chernobyl, 107
 Chesnais, Jean-Claude, 109; 287
 Chili, 67; 137
 China, 8; 9; 11; 13; 49; 56; 57; 76; 88; 89;
 91; 95-104; 125; 135; 138; 142; 143;
 148; 150-154; 166-169; 181-184; 186;
 190-193; 195; 200; 202; 203; 207;
 208; 220-222; 229; 233; 236-238;
 251; 252; 265; 268; 270; 273; 282;
 286; 291; 292; 294; 295; 297; 299;
 300; 301
 Chinatown, 211
 Chirac, Jacques, 195
 Chiriqui Land, 267
 Choestsjow, Nikita, 97
 Churchill, Winston, 39; 283
 Cincotta, Richard, 224; 296
 Clapham Sect, 32
 Clara, 117; 119
 Clarendon, Lord, 32; 33
 Cleland, John, 83
 Clinton, Bill, 274
 Coale, Ansley, 284
 Cohen, Joel, 281; 298; 299; 302
 Colaba, 160; 161
 Colombia, 85; 137; 224; 265
 Columbus, 213-216; 295; 296
 Colyton, Devon, 24
 Commission on Global Ageing, 275; 300
 Comstock, Anthony, 26; 44; 282
 Coney Island, 211
 Congo, 191; 238
 Congress, 83
 Connaught, 33
 Connelly, Matthew, 60; 100; 281; 284;
 285
 Conway, Gordon, 285
 Coram, Thomas, 25
 Corona, 210
 Costa Rica, 63; 137; 232; 262; 297
 Costello, Peter, 157
 Cottbus, 110
 Cuba, 137; 185; 197; 206; 212
 Cuernavaca, 252
 Culturele Revolutie, 96; 270
 Cyprus, 186
 Dadaab, 214
 Daeng, Koh Sai, 185
 Daewoo, 238
 Dag van de Natie, 151
 Dagenham, 204
 Dalits, 79
 Dalla Zuanna, Gianpiero, 118; 288
 Daly, Herman, 213
 Darfur, 28; 225
 Darwin, Charles, 22; 30; 36; 46; 283
 Darwin, Leonard, 39
 Davis, 283; 285
 Davis, Kingsley, 60; 61; 69; 72; 82
 Davis, Mike, 253; 257; 283; 285; 299
 Davos International Connection, 281
 Delhi, 71; 81-83; 143; 160; 162; 163; 193;
 257; 285; 296
 DellaPergola, Sergio, 173; 174; 291
 Demeny, Paul, 288
 Dessau, 110
 Deutsche Bank, 221
 Devidayal, Namita, 142
 Devon, 24
 Dhaka, 131-133; 143; 288; 293
 Dhakar, 102; 133
 Dharavi, 253-257; 299
 Diamond, Jared, 241; 298; 299
 Diandong, 167
 Dickens, Charles, 22
 Dimona, 175
 Doema, 122
 Dominicaanse Republiek, 138; 210; 213;
 267
 Doncaster, 107
 Dongguan, 252
 Dover, 184; 295
 Drakenjaren, 153
 Draper, General William H., 64; 68;
 69; 223
 Dresden, 107; 108; 112; 113; 286; 287
 Dubai, 183; 190; 193
 Duitsland, 5; 41; 42; 45; 46; 51; 105; 107-
 113; 116; 120; 121; 156; 157; 190; 193;
 204; 206; 208; 209; 213; 216; 234;
 264; 271; 277; 286; 288
 Dulop, Joan, 84
 Dumont, Gerard-François, 115
 Dyson, Tim, 145; 159; 281; 285; 288; 290

- Earls Court, 190
 Earlsfield, 190
 East India College, 32; 77
 Eberstadt, Nicholas, 92; 203; 265; 272;
 281; 288; 294; 300; 301
 Ecuador, 137; 191
 Eerste Wereldoorlog, 51; 116
 Egypte, 60; 65; 67; 68; 175; 185; 192; 193
 Ehrlich, Paul, 14; 64; 70-74; 79; 86; 87;
 92-94; 172; 227-234; 235; 281; 284;
 286; 296
 Eilat, 175
 El Salvador, 63; 206
 Elim, 273
 Ellis Island, 205; 206; 208; 212; 295
 Elmhurst, 210
 El-Sana All'h'jooj, Amal, 175-177; 291
 Emmerdale, 272
 Enke, Stephen, 78
 Erfurt, 110
 Eritrea, 185; 216
 Espenshade, Tom, 147; 290
 Esping-Andersen, Gøsta, 120
 Ethiopië, 185; 190; 216; 223; 229; 230;
 243; 246
 Ettinger, Yoram, 173; 174; 291
 Eugenetisch Genootschap, 42, 46; 61
 Europa, 5; 9; 11; 13; 22; 23; 25; 28-30; 43;
 45; 51-53; 55; 60; 62; 63; 77; 105; 108;
 110; 113; 114-121; 122; 125; 129; 132;
 137; 148; 150; 158; 159; 171; 179; 184-
 188; 190; 191; 194; 195; 200; 201;
 203; 206; 208; 209; 212; 215; 222;
 225; 229; 231; 238; 239; 255; 263;
 265; 272; 277; 278; 283; 287; 293
 Europees Parlement, 115
 Europese Unie, 125; 187; 201
 Evans, Alex, 297
 Evans, Chris, 189
 Ewing, Kent, 202; 294

 Fairhead, James, 246; 298
 Faridabad, 162
 Felix, 108; 111; 112; 286
 Fens, 184; 186
 Fiji, 197
 Filippijnen, 9; 58; 60; 63; 68; 86; 88;
 89; 190; 191; 192; 195; 200; 201; 238
 Filosofisch Genootschap, 54
 Finland, 207; 213
 Fitzgerald, F. Scott, 45
 Flippijnen, 196; 200
 Florida, 248; 298
 Flushing, 210
 Fonda, Jane, 140
 Ford, Robert, 298
 Forrester, Jay, 75
 Frankrijk, 13; 17; 19; 24-26; 52; 53; 109;
 115; 116; 119; 158; 190; 191; 206; 210;
 213; 234; 242; 245; 248; 252; 261;
 263; 264; 291
 Freke, 34; 206
 Frick, Wilhelm, 41
 Friedan, Betty, 84
 Friedman, Menachim, 174; 291
 Fthenakis, Wassilios, 116
 Fujian, 181; 182-184; 211; 292
 Fuqing, 184
 Fuzhou, 103; 183

 Gaia-theorie, 14; 228
 Galton, Francis, 36-41; 44; 283
 Gamble, Clarence, 44; 59; 65; 66-69;
 284
 Gandhi, Indira, 68; 79-81; 83; 84; 101
 Gandhi, Mahatma, 77; 161; 234
 Gandhi, Sanjay, 81; 100
 Gasana, James, 241; 242; 298
 Gaza, 11; 174; 175; 192; 225-227; 292
 Gdansk, 127
 Gebied Tien, 111
 Gee, John, 201; 295
 Gele Rivier, 91
 Georgië, 165; 277
 Gera, 110
 Geula Street, 173
 Ghana, 123; 186; 190; 210; 216; 222
 Glechik, café, 211
 Glenny, Misha, 193; 281; 293
 Godwin, William, 17; 18; 19; 22; 26; 279
 Goh, Daniel, 152; 154; 155; 290
 Golfstaten, 185; 191; 192; 197
 Goodall, Chris, 231; 297
 Gorbatsjov, Mikhail, 123; 124
 Görnitz, 110
 Göteborg, 207

- Gottman, Jean, 252
 Govandi, 160
 Gradgrind, Thomas, 22
 Grand Island, 214
 Grant, Madison, 45; 46; 208; 289
 Great Plains, 235
 Green Lanes, 190
 Greenpeace, 84
 Greer, Germaine, 84
 Greg, William, 30; 38
 Gregg, Alan, 73
 Grey Panthers, 270
 Griekenland, 23; 116; 121; 185-187; 211
 Groot-Brittannië, Brits, 14; 15; 20-34;
 38-42; 46; 51; 52; 55; 56; 65; 67; 68;
 76; 77; 83; 101; 104; 114-116; 119; 139;
 143; 145; 157; 161; 165; 181-184; 190;
 191; 197; 204; 206; 210; 227; 234;
 237; 243; 245; 246; 249; 251; 262;
 267; 282-284; 286; 292; 293
 Grossmann, Katrin, 110
 Grozny, 11
 Guangdong, 103; 166; 167; 207
 Guangxi, 100; 166; 167
 Guangzhou, 252
 Guatemala, 137
 Guillebaud, John, 243; 298
 Gujarat, 86
 Gundermann, Gerhard, 112
 Guo, Fei, 286
 Guo Binlong, 181-83
 Guyana, 197
 Guzmet, Ada, 266

 Haas, Hein de, 186; 188; 194; 195; 292;
 294
 Habyarimana, Juvenal, 241
 Hackney, 190
 Hainan, 166; 167
 Haïti, 137; 139; 185; 196; 197; 206; 212;
 213; 224; 237; 248; 249; 299
 Hamburg, 207
 Hammersmith, 190
 Hangzhou, 252
 Hanson, Pauline, 188
 Hardin, Garrett, 72-74; 81; 285
 Harding, Luke, 125; 288
 Haredi, 170-174; 177; 291; 292

 Harper, Sarah, 267; 300
 Hartmann, Betsy, 101; 281; 286; 295
 Harvard, 44; 141; 197; 208
 Haryana, 163; 164
 Haskins, Chris, 237; 297
 Haub, Carl, 158; 288; 290
 Haycraft, John Berry, 38
 Hazlitt, William, 21
 Hegardt, Peter, 82
 Heinsohn, Gunnar, 225; 226; 296
 Heleniak, Timothy, 123; 288
 HelpAge International, 272; 281; 301
 Heping, 103
 Heritage Foundation, 92
 Hertfordshire, 20
 Highgrove, 256
 Hitler, Adolf, 46
 Hokkaido, 220
 Holocaust, 42; 172
 Holzhausen, Walter, 102
 Homer-Dixon, Thomas, 2; 225; 243;
 296; 298
 Honda, 219; 254
 Honduras, 137; 196
 Honecker, Erich, 108
 Honeywood, Mary, 7
 Hong Kong, 65; 67; 104; 141; 143; 184;
 185; 202; 203; 219; 294
 Hongarije, 213
 Hoover, Edgar M., 63; 284
 Hoyerswerda, 107; 108; 110; 112-114; 121;
 127; 286
 Huber, Carl, 116
 Hudson, Henry, 205
 Huis van Afgevaardigden, 68
 Huxley, Aldous, 46; 47
 Huxley, Julian, 46; 47; 58; 62; 65; 219;
 234; 283
 Huxley, Thomas, 46
 Hyundai, 219

 I Love Children, 152
 Idalgo, Antonio, 267
 Ierland, 13; 15; 20; 28-35; 39; 40; 43; 77;
 116; 206; 211; 216; 244; 249; 283
 Ierse Zee, 31
 Illinois, 213
 Immigration Restriction League, 208

- India, 8; 9; 12; 13; 20; 24; 32; 41; 49; 52; 55; 56; 60; 61; 65; 68; 69; 73; 76-93; 100; 102; 113; 123; 138; 142; 145; 148; 160-168; 185; 188; 191; 195; 196; 221-224; 236; 238; 248; 250; 251; 256; 281; 285; 290; 291; 296; 299
- Indiërs, 9; 56; 57; 83; 100; 161; 186; 213; 216; 229; 255
- Indo-China, 52
- Indonesië, 60; 63; 65; 85; 86; 88; 123; 139; 148; 185; 190; 200; 202-204; 237; 252; 273; 294
- Indus, 91
- International Institute for Applied Systems Analysis, 281
- International Institute for Environment and Development, 281; 299
- International Institute for Population Studies, 162
- International Migration Institute, 186
- International Planned Parenthood Foundation, 281
- International Rice Research Institute, 297
- International Union for the Scientific Study of Population, 281
- Iowa, 55
- Irak, 135; 192; 216
- Iran, 8; 9; 12; 67; 84; 134-137; 148; 187; 224; 225; 289
- Irons, Jeremy, 28
- Isabella, 116; 117; 119
- Ishimoto, Shizue, 59; 284
- Israël, 12; 170-177; 190; 192; 193; 210; 225; 226
- Italië, 51; 75; 116-118; 120; 121; 128; 156; 158; 186; 187; 196; 198; 203; 207; 211; 234; 264; 277; 278; 288; 292
- Ivoorkust, 193
- Jackson Heights, 210
- Jagannathpur, 191
- Jagmohan, 81
- Jakarta, 141; 252
- Jamaica, 67; 190; 196; 197; 211
- James, Patricia, 17; 282; 283
- Jangtse-delta, 252
- Japan, 40; 41; 56; 58; 59; 62; 123; 139; 142; 143; 148; 156; 182; 190; 197; 202; 203; 205; 206; 219; 220; 221; 226; 252; 261-265; 272; 273; 284; 294; 300; 301
- Jat Sikhs, 163
- Jeltsin, Boris, 122; 124; 288
- Jemen, 126; 134; 237; 288
- Jeruzalem, 170; 171; 174
- Jewtown, 209
- Jiamusi, 103
- Joegoslavië, 206
- Johannesburg, 183
- Johnson, Lyndon B., 67; 69; 78; 79
- Jones, Bridget, 142
- Jones, Gavin, 156; 203; 281; 289; 290; 294; 300
- Jordaan, 173; 174
- Jordanië, 175; 177; 196; 216
- Juan-Paulo, 267
- Kaapverdië, 213
- Kannur, 164
- Kansas, 213; 252
- Kantonezen, 184; 211
- Kaplan, Robert, 225; 296; 300
- Karachi, 253; 257; 300
- Karl Marx Stadt, 107
- Kasjmier, 82
- Kaukasus, 165
- Kazakhstan, 148
- Kenia, 11; 52; 63; 67; 86; 139; 190; 191; 198; 214; 222; 223; 238; 244-246; 256; 298
- Kennedy, John F., 67
- Kensington, 182
- Kent, 7; 202; 293; 294
- Kerala, 79; 80; 164; 191; 285
- Keyfitz, Nathan, 286
- Keynes, John Maynard, 39
- Khamano, 163
- Khatun, Mashuda Shefali, 288
- Khomeini, Ayatollah, 84; 135
- Kiev, 212
- Kilmoe, 29
- King, Maurice, 243; 298
- Kingsley, Charles, 33; 60; 69; 72; 82
- Kinshasa, 191
- Klachkin, Ahuva, 173
- Knesset, 174

- Knibbs, Sir George Handley, 52-54; 284
 Knights, Nigel Johnston, 27
 Knowlton, Charles, 26
 Kohl, Helmut, 108; 157
 Kolkata, 252
 Korea, 88; 168; 169; 190; 202; 206; 208;
 211; 216; 219; 291
 Koude Oorlog, 53; 64; 84
 Kroatië, 213
 Kuala Lumpur, 203
 Kufa, 112
 Kuhn, Maggie, 270
- Lagos, 141
 Lake District, 182
 Lancashire, 30; 181; 182
 Laos, 224; 238
 Laqiya, 175
 Latijns-Amerika, 54; 65; 137; 138; 265
 Laughlin, Harry, 40
 Lavelly, William, 167; 168; 291
 Leach, Melissa, 298
 Lee Hsien Loong, 149; 150-153; 156; 290
 Lee, James, 96; 286
 Leeds, 20; 243
 Leipzig, 108; 110; 113
 Leland Stanford, 207; 295
 Lembe, 272; 273
 Lenham, 7
 Leopold, koning, 46
 Lesbos, 187
 Lesthaeghe, Ron, 115
 Letland, 125; 277
 Levin, Jennie, 209
 Lewiston, 214
 Liaoning, 103
 Libanon, 187; 196; 197; 206; 225
 Liberia, 197; 213
 Libië, 23; 185; 186
 Limerick, 31; 283
 Litouwen, 213
 Little Italy, 211; 295
 Little Odessa, 211
 Liverpool, 21; 34; 182; 207
 Livi-Bacci, Massimo, 283
 Londen, 4; 17; 21; 25; 26; 33; 38; 39; 41;
 56; 70; 72; 81; 132; 151; 182; 184;
 186; 190; 192; 201; 212; 251; 252;
 256; 269; 282; 283-286; 289; 293;
 296-299
 Londense Eugenics Society, 42; 46; 61
 London School of Hygiene and Tropical
 Medicine, 132
 Los Angeles, 241
 Louisiana, 213
 Lovebyte Café, 154
 Lovejoy, Tom, 213
 Lovelock, James, 14; 228; 281; 296
 Lower East Side, 208; 209; 211
 Lucky Plaza, 294
 Luo, the, 246
 Lutz, Wolfgang, 120; 121; 155; 156; 221;
 222; 277; 281; 287; 290; 293; 296;
 301; 302
 Luzon, 200
- Ma Yinchu, 66; 88; 95-98; 286
 Maagdenburg, 110; 111
 Maathai, Wangari, 246
 Macau, 252
 Macedonië, 193; 224
 Machakos, 244-247; 298
 MacInnes, John, 144-146; 281; 289; 301
 Macquarie Universiteit in Sydney, 158
 Madonna, 118
 Madras, 79; 80
 Mahatma Gandhi Road, 161
 Maher, Colin, 245
 Maine, 214
 Malawi, 190; 243; 244; 298
 Maleisië, 67; 68; 85; 152; 185; 203; 204;
 211; 273; 295
 Mali, 12; 246
 Mallory, Walter, 96
 Malpani Infertility Clinic, 160
 Malta, 185; 186
 Malthus, Thomas Robert (Bob), 13-15;
 17-27; 28-36; 38; 40; 43; 44; 53; 55-58;
 61 72; 74; 77; 79; 89; 92; 93; 96; 132;
 217; 219; 226; 230; 235; 237; 24-245;
 249; 279; 282; 283; 285; 297
 Malthus, Daniel, 17
 Malthus, Harriet, 27
 Mamelodi, 273
 Manchester, 20; 170; 186; 229
 Manhattan, 192

- Maniatis, Gregory, 189; 293
 Manila, 143
 Mao Zedong, 89; 95-98; 104; 135; 166; 220; 270; 286
 Marcos, Ferdinand, 88
 Marokko, 67; 137; 186; 188; 195
 Marshall Eilanden, 197
 Marx, Karl, 22; 107; 282
 Maryland, 55; 142
 Massachusetts, 213
 Maternowska, Catherine, 299
 Matlab, 132
 Mauretanië, 186; 237; 246
 Mawei, 103
 McDonald, Peter, 115; 121; 134; 135; 157; 188; 189; 281; 287; 289; 290; 293
 McNamara, Robert, 69; 81; 82; 89; 284
 McNeil, John, 285
 Mea Shearim, 170; 171
 Meadows, Dennis, 75; 92
 Mehryar, Amir, 135; 289
 Mengele, Josef, 41
 Mexico, 58; 69; 86; 87; 91; 137; 148; 191; 195; 197-199; 206; 213; 236; 262; 294; 301
 Mexico-Stad, 94; 102; 252; 286
 Michigan, 213
 Middellandse Zee, 174; 185; 187; 188; 204
 Midden-Oosten, 13; 141; 188; 192; 224; 235
 Midwest, 56
 Mill, John Stuart, 26
 Minja Kim Choe, 168; 291
 Minnesota, 207; 213; 229
 Mirrer Yeshiva, 170
 Moche, 24
 Moermansk, 125
 Mohakhali, 131; 133
 Moldavië, 193; 195; 278
 Mongolië, 139
 Montailou, 24; 282
 Montenegro, 277; 294
 Montreal, 33
 Moore, Hugh, 64; 70; 283
 Morecambe Bay, 181; 182; 187; 292
 Mortimore, Michael, 245; 281; 298
 Moskou, 9; 12; 25; 125; 186; 193; 196; 211; 212
 Mozambique, 113; 214; 237
 Mumbai, 12; 79; 142; 160-162; 222; 230; 250; 253-255; 291; 296; 299
 München, 107; 186
 Museum van Chinees Amerika, 211
 Mushunguli, 214
 Muur, de Berlijnse, 107-109; 127
 Muzaffarnagar, 81
 Myers, Norman, 248; 299
 Mymensingh, 101
 Myrdal, Gunnar en Alva, 41; 90
 Mysore, Maharajah, 77; 79
 Nairobi, 141; 214; 244; 245; 256; 257; 299
 Namibië, 223
 Nanjing, 252
 Napels, 187; 207
 National Security Strategy, 225; 296
 Nationale Universiteit, 134; 153; 155; 201; 294
 Nationale Universiteit van Singapore, 201; 294
 Nebraska, 207; 213
 Nederland, 45; 54; 64; 65; 75; 114; 205; 206; 227; 241; 247; 271; 274; 298
 Negev, 174-177; 225; 292
 Nehru, Jawaharlal, 78; 79
 Nepal, 224
 Neubrandenburg, 110
 Nevada, 233
 New Delhi, 71; 81-83; 143; 160; 162; 163; 193; 257; 285; 296
 New England, 26; 55
 New Malden, 190
 New York, 46; 54; 88; 101; 102; 126; 137; 167; 170; 207; 208; 210; 212; 213; 250; 254; 281-287; 290; 295; 296; 297; 298; 299
 Niamey, 247
 Nicaragua, 137
 Nieuwe Wereld, 55; 205; 278
 Nieuw-Zeeland, 139; 188; 192; 197
 Niger, 186; 193; 243; 246; 247
 Nigeria, 63; 186; 210; 213
 Nihon Universiteit, 264
 Noord-Afrika, 52; 121; 185; 188
 Noord-Amerika, 11; 34; 63; 200; 231; 239; 278

- Noord-Bangladesh, 101
 Noord-Californië, 45
 Noord-Europa, 118; 120; 158
 Noordpool, 53
 Noordwest-Europa, 40
 Noorwegen, 206; 213
 Norilsk, 125
 North Carolina, 213
 Notestein, Frank, 53; 54; 58-60; 62; 84;
 114
 Nowak, Marek, 127; 288

 O'Grada, Cormac, 31; 282
 O'Reilly, Tony, 28
 Oberoi Hotel, 250
 Odessa, 127; 170; 193
 Oeganda, 223; 243
 Oekraïne, 116; 156; 193; 206; 211; 212;
 277
 Oezbekistan, 237
 Office of Population Research, 290
 Office on Drugs and Crime, 194
 Ogawa, Naohiro, 264; 294; 300; 301
 Ogimi, 261; 275
 Ohio, 213; 214; 281
 Ohio State University, 281
 Okewood (Chapel), 17; 20; 27
 Okinawa, 261; 300
 Okushima, Ushi, 261; 300
 Olympische Spelen, 104; 150
 Omar, Hasan, 214-216; 295
 Oost-Afrika, 224
 Oost-Azië, 59; 88; 169; 192; 201; 204;
 220; 278
 Oost-Duitsland, 107-110; 113; 118; 287
 Oostenrijk, 116; 196; 221; 296
 Oost-Europa, 40; 105; 126; 128; 137; 139
 Optimum Population Trust, 296
 Orangi, 253; 257
 Orchard Road, 200
 Orchard Street, 208; 209
 Osaka, 252
 Osborn, Fairfield, 45; 54; 60; 284
 Osborn, Frederick, 42; 43; 45; 54; 60; 61
 Osborn, Henry Fairfield, 54
 Ota Benga, 46; 283
 Ottesen-Jensen, Elise, 65
 Owen, Robert Dale, 25; 26

 Oxford, 51; 183; 186; 194; 252; 267; 283-
 286; 297; 298; 300

 Pai, Hsiao-Hung, 184; 292
 Paine, Thomas, 17
 Pakistan, 56; 60; 61; 87; 91; 185; 211; 223;
 224; 238
 Palermo, 207
 Palestina, 173-175; 177; 187; 192; 225;
 262; 292
 Palmerton, Lord, 33
 Palwal, 81; 291
 Panama (Stad), 190; 266; 267; 272; 300
 Pan-American School, 267
 Paraguay, 137
 Parelrivier, 252
 Parenting@Work, 152
 Parijs, 25; 51; 72
 Parr, Nick, 158
 Passchendaele, 51
 Pathfinder Fund, 65; 284
 Patpong, 204
 Pax Americana, 89
 Pearl, Daniel, 257
 Pearl Harbour, 58
 Pearson, Karl, 283
 Peccei, Aurelio, 75
 Peking, 95; 98; 102-104; 142; 150
 Penang, 203
 Pennsylvania, 213
 Pérez de Cuellar, Javier, 101
 Peru, 24; 137
 Pieke, Frank, 183; 292
 Pilsner Urquell, 212
 Pimentel, David, 213
 Pincus, Gregory, 67
 Pioneer Fund, 43
 Place, Francis, 26; 27; 282
 Planned Parenthood of America, 44
 Plansk, 209
 Plauen, 107
 Poetin, Wladimir, 288
 Polen, 107; 108; 110; 113; 116; 126; 127;
 190; 206; 209; 211; 213; 288
 Pools Sociologisch Genootschap, 127;
 288
 Population and Development Review,
 82; 281

- Population Council, 61; 64; 82; 284;
 285; 301
 Population Division, 295
 Population First, 291
 Population Reference Bureau, 116; 123;
 158; 288; 294; 301
 Port-au-Prince, 224; 248
 Porto Rico, 66; 138; 210
 Portugal, 191; 205
 Power, Carla, 163
 Poznan, 127; 288
 Presbyterian Hospital, 66
 Presser, Harriet, 66; 72; 285; 287
 Preston, 181
 Pretoria, 273
 Princeton, 53; 58; 63; 282; 285; 290; 297
 Pritchett, Lant, 196; 197; 281; 294
 Proksch, Uwe, 112
 Prunier, Gérard, 242; 298
 Pukou, 95
 Punjab, 163; 165; 191
 Puttnam, Lord, 28
 Pyreneëen, 24
- Qatar, 192
 Qian Xinzhong, 101; 102
 Queens, 188; 209; 210
 Queensland, 158
 Quota Act, 208
- Radhakrishnan, Sarvepalli, 78
 Raffles Quay, 221
 Rajasthan, 164; 165; 254
 Rambir, 164
 Rao, Mohan, 162
 Raphoe, 30
 Ratnama, 86; 91
 Reading, 252
 Reagan, Ronald, 84
 Rees, William E., 213
 Reher, David, 121; 288
 Reij, Chris, 247; 298
 Rhode Island, 205; 213
 Rice Research Institute, 88
 Riddle, John, 24
 Riga, 207
 Riis, Jacob, 209; 295
 Ringel, Felix, 108; 111; 112; 286
- Rio de Janeiro, 137; 257; 300
 Rio Grande, 91; 191
 Robespierre, Maximilien, 19
 Rock, John, 67
 Rockefeller Foundation, 65; 87; 88
 Rockefeller III, John D., 60; 61; 64; 65;
 68; 83; 87; 88; 121; 140; 239
 Rockefeller Universiteit in New York,
 121; 239
 Rode Gardisten, 96; 270
 Rodríguez, Carlos Manuel, 232
 Roemenië, 139; 192; 278; 288
 Rohingya, 185
 Rome, 23; 75; 116; 187; 285; 302
 Roosevelt, Teddy, 46
 Rose, Alessandra De, 288
 Ross, Eric, 74; 282; 285
 Roszak, Theodore, 274; 275; 281; 301;
 302
 Rotterdam, 190
 Rousseau, Jean-Jacques, 17; 19
 Royal, Segolene, 119
 Rubicon, 81
 Rusland, 5; 13; 89; 97; 103; 108; 112; 116;
 122; 123-126; 141; 156; 190; 192; 193;
 195; 206; 208; 209; 211; 212; 233;
 235; 277; 278; 288
 Rwanda, 11; 12; 13; 28; 241-244; 246; 298
- Sabhani, dr. Anhil, 162; 163
 Sachs, Jeffrey, 224; 244; 296; 298
 Sadik, Nafis, 140
 Sahara, 138; 141; 186; 224; 230; 242; 243;
 246; 262
 Sahel, 73
 Saksen, 107; 108; 109; 113
 Saksen-Anhalt, 110
 Salas, Rafael, 68; 88; 102; 140; 286
 Salt, Bernard, 289
 Samantha, 141; 142
 San Francisco, 205
 San Juan, 66
 Sanger, Margaret, 43; 44; 59; 60; 65; 67;
 77; 283; 284
 Santa Barbara, 72
 Santo Domingo, 210
 Sanyal, Sanjeev, 221; 222; 296
 Sanyo, 219

- Sapienza Universiteit in Rome, 118
 Sardinië, 117
 Satterthwaite, David, 281; 299
 Saudi-Arabië, 192; 193; 224; 238; 293
 Sauvy, Alfred, 52
 Save The Redwoods League, 45
 Scandinavië, 119; 120; 158; 204; 206-208
 Schultz, Theodore, 53
 Seattle, 115
 Sebha, 186
 Senegal, 186; 210; 237
 Sex and the City, 141; 289
 Shah, 84; 135
 Shanghai, 103; 141; 143
 Shanmuganana, R.J., 255
 Shanxi, 166
 Sharada, A.L., 164
 Sharma, Namita, 163-165; 291
 Sheeran, Josette, 237; 297
 Sheffield, 20; 107
 Shelly, 19
 Shengzou, 95
 Shenzhen, 252
 Siberië, 124; 125
 Sierra Club, 213
 Sierra-Leone, 190
 Simon, Julian, 92; 93; 94; 281; 285
 Singapore, 6; 47; 68; 104; 143; 149-156;
 190; 192; 200-203; 219; 220; 221;
 265; 290; 291; 293; 294; 296
 Singh, Sunny, 142
 Sint Petersburg, 126; 212
 Sista, Bobby, 161; 162; 164
 Sjanghai, 95; 195; 252; 257
 Skeldon, Ronald, 196; 294
 Skibbereen, 5; 28; 29; 32; 34; 206; 282;
 283
 Skora, Stefan, 110
 Slavisch, 211
 Sneeboom-Faulkner, Margaret, 268; 301
 Sligo, 33
 Slowakije, 139; 213
 Smil, Vaclav, 286; 300; 302
 Sodom, 11
 Soedan, 185; 213; 237; 246
 Somalië, 185; 192; 213-216
 Somalisch Genootschap, 214
 Somme, 51
 Sony, 219
 Sorbonne, 115
 Sorkhi, 164
 Southwark, 190
 Sovjetunie, 165; 193
 Spanje, 116; 121; 157; 182; 185; 186; 191;
 195; 203
 Spencer, Herbert, 30
 Sri Lanka, 23; 62; 148; 200; 223; 262
 Stalin, Josef, 122
 Standard Chartered Bank, 161
 Standard Oil, 87
 Stasi, 112
 Stille Oceaan, 53; 58
 Stockholm, 12; 82; 84; 115; 119; 198
 Stockwell, 190
 Stoddard, Lothrop, 44; 45
 Straat van Florida, 185
 Straat van Gibraltar, 186
 Suhl, 110
 Suriname, 191
 Surrey Downs, 17
 Suzhou, 252
 Swaziland, 8; 9; 147; 277
 Sydney, 115; 198
 Sylhet, 191
 Syrië, 192; 213

 Taiwan, 68; 85; 88; 104; 166; 196; 202;
 219; 262; 265; 295
 Tajik, 192; 195
 Taliban, 223
 Tamanrasset, 186
 Tamil Nadu, 86; 163; 254; 255
 Tanzania, 214; 238
 Tashkiri, Mohamed Ali, 134
 Tatiana Grill, 211
 Teheran, 134; 135; 136
 Tel Aviv, 174; 193; 198
 Tenement Museum, 208; 295
 Tenerife, 187
 Texas, 213
 Thailand, 68; 85; 123; 134; 148; 154; 185;
 192; 193; 200; 203; 204; 211; 221
 Thüringen, 110
 Tianjin, 103
 Tibet, 99
 Tiffen, Mary, 245; 298

- Tiptur, 86
Tokio, 59; 219; 252; 264; 289
Toluca, 252
Tonga, 196; 197
Tooting, 190
Tordher, 185
Toronto, 198; 225; 288
Tottenham, 190
Touaregs, 186
Toulmin, Camilla, 281
Transient Workers Count Too, 295
Transnistrië, 193
Tremayne, Soraya, 136; 289
Trevelyan, Charles, 20; 32; 34; 40
Tribalen, 79
Trinidad, 85
Tsjechische Republiek, 108; 113; 116;
212; 213
Tsjetsjenië, 224
Tucson, 199
Tunesië, 68; 137; 148; 186; 188
Turiijn, 186
Turkije, 63; 67; 88; 137; 148; 187; 190;
206
Tweede Wereldoorlog, 40; 53; 58; 118;
127; 172
Uncle Sam, 60; 212
Unesco, 46; 47; 58; 62; 219
United Nations' Population Division,
281
Universele Verklaring van de Rechten
van de Mens, 42
Universiteit van Beijing, 95
Universiteit van India, 123
Universiteit van Jammu, 163
Universiteit van Leiden, 268
Universiteit van Michigan, 96
Universiteit van Oxford, 136; 248; 292
Universiteit van Singapore, 152; 153; 294
Universiteit van Sussex, 196
Uttar Pradesh, 80; 81; 254
Uttawar, 81
Vaticaan, 127; 134; 137
Velye, 125
Venezuela, 262
Verenigde Naties, 42; 60; 68
Verenigde Staten (vs), 8; 25; 26; 42; 45;
57; 61; 65; 172; 185; 191; 198; 204;
212; 216; 223; 229; 234; 284; 294;
299
Vermeer, Johannes, 227
Vermont, 46
Verre Oosten, 125; 190
Verschuer, Otmar von, 41; 42; 283
Vietnam, 12; 148; 154; 169; 185; 190; 193;
197; 198; 202-204; 206; 211; 213; 221
Viravaidya, Mechai, 68
Virginia, 40; 60; 213
Vishnevsky, Anatoly, 288
Vogt, William, 14; 54-61; 66; 70; 71; 86;
87; 89; 114; 219; 230; 234; 284
Volksdagblad, 95
Vorkuta, 125
Wadi Nam, 175
Wales, 213
Walker, Francis, 40
Wang Feng, 96; 286
Warschau, 209
Washington, 59; 60; 63; 70; 75; 82; 83;
88; 92; 146; 167; 189; 198; 282; 298
Watergate, 84
Watson, Bob, 244; 297
Watt, James, 20
Wattenburg, Ben, 263; 300
Webb, Sidney, 283
Wells, H.G., 38; 39
Wembley, 190
Wenen, 277; 300
Wereld Bank, 60; 88; 102; 163; 195; 197;
237; 293
Wereld Bevolkings Conferentie, 94; 102
Wereld Gezondheids Organisatie, 124
Wereld Natuur Fonds, 46; 213; 281
West Bank, 174-177; 226; 262; 292
West-Afrikaanse, 187; 193; 298
West-Duitsland, 65; 108
West-Europa, 31; 183
West-Ierland, 29; 34
West-Indië, 206
West-Rusland, 125
Weybridge, 192
Whitehorn, Katharine, 271; 301
Whittington, Dick, 251

- Wilberforce, William, 32
 Wilde Westen, 205
 Williamsburg, 60; 61; 211; 295
 Wilson, Harold, 68
 Wisconsin, 213
 Wisemon, Carmi, 170; 291
 Wisemon, Rabbi Carmi, 172
 Wit-Rusland, 116; 122; 277
 Wladiwostok, 125; 126
 Wolff, Akiva, 172-174; 291
 Wollstonecraft, Mary, 19
 Woodrow Wilson Foundation, 64
 Working Mothers Forum, 152; 290
 World Population Prize, 101
 Wrixon-Becher, Sir William, 29
 Wurzen, 113
- Xiangyang, 103
 Xiao Caiwei, 265; 300
 Xie Xiaowen, 183
- Yap Mui Teng, 152; 154; 290
 Yeoh, Brenda, 195; 290; 293; 294
 Yu Hui, 183
 Yu Lihong, 181
 Yunnan, 167
- Zaïre, 206
 Zambia, 27; 252
 Zapatero, José Luis Rodriguez, 195
 Zeebrugge, 184
 Zeigler, Robert, 236; 297
 Zhan Weiqing, 166
 Zhejiang, 166
 Zhongwei Zhao, 103; 104; 166; 168; 281;
 282; 286
 Zimbabwe, 190; 222; 273; 277
 Zinaida, 125
 Zuid-Afrika, 12; 55; 139; 147; 190; 222;
 272
 Zuid-China, 89; 252
 Zuid-Europa, 127; 263
 Zuid-India, 145
 Zuid-Korea, 68; 101; 139; 142; 148; 168;
 169; 202; 219; 265
 Zuid-Mumbai, 160
 Zweden, 41; 65; 84; 119; 234
 Zwitserland, 116; 196

Fred Pearce

DE LAATSTE GENERATIE

*Hoe de natuur wraak neemt
voor het broeikas-effect*

PETER DRIESSEN
PIETER LEROY
WIM VAN VIERSSSEN

from
Climate
Change
to
Social
Change

PERSPECTIVES
ON SCIENCE-POLICY
INTERACTIONS

Thomas Homer-Dixon

TEN ONDER TE BOVEN

*Catastrofe, creativiteit en de
vernieuwing van de beschaving*

Peter Tom Jones
& Vicky De Meyere

TERRA REVERSA

*De transitie naar
rechtvaardige duurzaamheid*

Tim Jackson

WELVAART ZONDER GROEI

*Economie voor een
eindige planeet*

